

วิเคราะห์บทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ ในแง่วรรณศิลป์

"ละครไม่ใช่วรรณคดีบริสุทธิ์ หากเป็นวรรณคดีผสม เป็นวรรณคดีที่รวมการออกท่าทาง แสดงกิริยาต่าง ๆ ประกอบคำพูดด้วย" ¹ ดังนั้น ละครจึงมีส่วนสำคัญอยู่ 2 ส่วนคือ บทละครซึ่งเป็นงานทางวรรณศิลป์ และการแสดงละครซึ่งเป็นงานทางนาฏศิลป์

เนื่องจากบทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ เป็นละครที่แต่งและแสดงในสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นส่วนใหญ่ (พ.ศ. 2477-2483, พ.ศ. 2497-2499) ผู้เขียนไม่มีโอกาสได้ดูการแสดงละครประวัติศาสตร์ของ หลวงวิจิตรวาทการ ที่ทานอำนวยการแสดงและกำกับการแสดงเอง ดังนั้น ผู้เขียนจึงไม่สามารถที่จะวิเคราะห์ส่วนที่เป็นการแสดงละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ ได้ ทั้งนี้ การศึกษาบทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ ของผู้เขียน ซึ่งถูกจำกัดโดยกาลเวลาจึงเป็นเพียงการศึกษาบทละคร ในฐานะที่เป็นวรรณกรรมที่เล็ดตกทอดมาถึงสมัยปัจจุบันเท่านั้น จริงอยู่ในสมัยปัจจุบันยังมีการนำละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ มาเสนออีกทั้งในรูปของละครเวที ² ละครโทรทัศน์ ³ และภาพยนตร์ ⁴ แต่การนำเสนอบทละครประวัติศาสตร์นั้น ย่อมเป็นสิทธิ์ของผู้กำกับการแสดงที่จะตีความหมายและนำเสนอตามจินตนาการของตน ซึ่งการตีความหมายของผู้กำกับการแสดงในยุคหลัง อาจจะตรงหรือไม่ตรงกับความคิดของผู้แต่งก็ได้

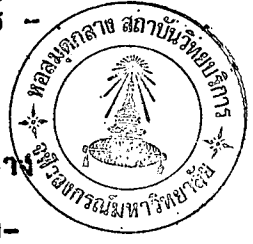
¹ วิทย์ ศิวะศรียานนท์, "การจำแนกวรรณคดี", วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์, หน้า 91.

² บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ที่นำมาแสดงเป็นละครเวที เช่น เรื่อง อาณาจักรแห่งความเสียสละ จัดแสดงโดยโรงเรียนเบญจมราชาลัย ณ โรงละครแห่งชาติ ใน พ.ศ. 2522, เรื่อง สี่ท้าวเดโช จัดแสดงโดยโรงเรียนวัดมกุฏกษัตริยาราม ณ โรงละครแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2522.

³ บทละครประวัติศาสตร์ ที่นำมาแสดงเป็นละครโทรทัศน์ เช่น เรื่อง ราชมนู จัดแสดงโดยโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 9 ในปี พ.ศ. 2523.

⁴ บทละครประวัติศาสตร์ที่นำมาแสดงเป็นภาพยนตร์ เช่น เรื่อง เลือดสุพรรณ กำกับการแสดงโดย เชิด ทรงศรี ในปี พ.ศ. 2523.

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงจะศึกษาเฉพาะบทละครประวัตศาสตร์ที่เป็นผลงานของหลวงวิจิตร-
วาทการ จะไม่รวมไปถึงผลงานที่ผู้อื่นคัดแปลง เพื่อนำไปแสดงละคร และภาพยนตร์
ในชั้นหลัง

อนึ่ง ถึงแม้ว่าผู้เขียนจะศึกษาบทละครประวัตศาสตร์ ในฐานะที่เป็นงานทาง
วรรณศิลป์ คือ ศึกษาบทละครด้วยการอ่านเพียงอย่างเดียว แต่ผู้เขียนก็ตระหนักอยู่-
เสมอว่า "เราจะชอบหรือไม่ชอบวรรณคดีอยู่ที่ฝีปากของผู้ประพันธ์ แต่เราจะชอบหรือไม่-
ชอบละครอยู่ที่ฝีปากของผู้แต่ง และบทบาทของผู้แสดงด้วยเป็นส่วนใหญ่" ดังนั้น
ผู้เขียนซึ่งเป็นคนต่างยุคต่างสมัยกับหลวงวิจิตรวาทการ และไม่มีโอกาสได้ดูละครประ-
วัตศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งท่านเป็นผู้กำกับเอง จึงพยายามที่จะหลีกเลี่ยง
การประเมินคุณค่าบทละครประวัตศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ว่าดีหรือไม่ โดยใช้อ-
ัตตวิสัย หรือ โลกทัศน์ของคนในสังคมปัจจุบัน เป็นเกณฑ์ตัดสิน ผู้เขียนจะพยายาม
วิเคราะห์ให้เห็นลักษณะของบทละครประวัตศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ในด้าน
วัตถุประสงค์ ประเภทของบทละคร แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา
ฉาก และกลวิธีการแต่ง เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ว่ามีความ-
เหมาะสมกลมกลืนกันอย่างไร ทำให้บทละครประวัตศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ
บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่

วัตถุประสงค์ของบทละครประวัตศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ

การแสดงประเภทต่าง ๆ ของไทยล้วนมีวัตถุประสงค์ในการจัดแสดงต่าง ๆ
กันไป อาทิ ละครนอกและละครชาตรีเป็นละครรำที่มุ่งจะแสดงบทตลกขบขัน เพื่อ
ความเพลิดเพลินสนุกสนานของผู้ชมเป็นสำคัญ ละครในมุ่งที่จะแสดงสุนทรีย์ภาพของ
การร่ายรำ เพลงร้อง ปี่พาทย์ และคำร้องในบทละคร ละครร้องมุ้งที่จะให้ความ-
เพลิดเพลินแก่ผู้ชมโดยอาศัยการร้องเพลงของตัวละครและลูกคู่เป็นสำคัญ หรือละคร
พูดมุ้งที่จะแสดงเนื้อเรื่องโดยอาศัยการเจรจาเป็นส่วนสำคัญ เป็นต้น

วิทย์ ทีวีศรียานนท์, เรื่องเดิม, หน้าเดียวกัน.

นอกจากวัตถุประสงค์ของการแสดงประเภทต่าง ๆ โดยทั่วไปดังกล่าวแล้ว ในการจัดการแสดงแต่ละครั้ง อาจจะมีวัตถุประสงค์ปลีกย่อยต่างกันอย่างก็ได้ เช่น ในการแสดงบางครั้ง ต้องการให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินอารมณ์ขันแก่ผู้ชม บางครั้ง ต้องการแสดงคุณธรรมบางอย่างโดยเฉพาะ เช่น ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู การพลีตัว เพื่ออุทิศ ฯลฯ บางครั้งต้องการแสดงถึงชีวิต การแก้ไขวิถีชีวิต ทัศนคติหรือข้อ-
 เคืองใจในการดำเนินชีวิตใดก็ตาม บางครั้งต้องการแสดงให้เห็นลักษณะของชน-
 ประเภทต่าง ๆ และบางครั้งต้องการอบรมจิตใจของคุณครู ใหญ่เจ้าหน้าที่ของคนที่มีความซื่อ-
 มุ่งหนักไปในทางปลุกใจให้รักชาติ เป็นต้น

ส่วนบทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ มีจุดมุ่งหมายที่จะปลุก-
 ใจให้รักชาติ และเผยแพร่ความคิดตามแนวทาง "ลัทธิชาตินิยม" ไปสู่ประชาชน เพื่อ-
 สนองนโยบายทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล.พิบูลสงคราม การใช้ละครเป็นเครื่อง
 อบรมจิตใจคนดูและปลุกใจให้รักชาตินี้ "พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็น
 นักประพันธ์องค์แรกในประเทศไทยที่ใช้บทละครเป็นเครื่องช่วยอบรมจิตใจของพลเมือง"¹
 ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า หลวงวิจิตรวาทการ เป็นผู้ "เจริญรอยพระบาท พระบาทสมเด็จพระ-
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการใช้ละครเป็นเครื่องปลุกใจประชาชน"² และการที่จะ
 ใช้บทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ เข้าถึงประชาชนมากที่สุด เพื่อให้
 แนวความคิด "ลัทธิชาตินิยม" ซึมซาบเข้าไปในความรู้สึกนึกคิดของประชาชนส่วนใหญ่มากที่สุด
 นั้น บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จึงต้องมีหลายรส หลายอย่างเพื่อ-
 ตอบสนองความต้องการและรสนิยมของผู้ชมระดับต่าง ๆ กัน และ "อะไรทำเพื่อมหาชน
 ต้องทำให้ง่าย ต้องไม่เอาใจใส่กับวิจิตรศิลป์มาก เอาเป็นว่าเขาชอบ"³ ดังนั้น -

¹พิทยสุเมตร ญาครุณ, "บทละครชุดรอยแก้ว พระราชานิพนธ์ในพระบาท-
 สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนก-
 ภาษาไทย มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 31.

²ม.ล.ปิ่น มาลากุล, "คำไว้อาลัยของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล", วิจิตร-
 วาทการอนุสรณ์ เล่ม 1, หน้า 30.

³สัมภาษณ์ น.อ. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ผู้เชี่ยวชาญทางวรรณศิลป์,
 10 กรกฎาคม 2523.

หลวงวิจิตรวาทการ จึงแต่งบทละครประวัติศาสตร์ โดยมุ่งที่จะให้ความสนุกสนาน
 เหลลิดเพลิดเพลิน เพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชนส่วนใหญ่ พร้อมกันนั้นก็ใช้ละครเป็น
 พาหนะนำความคิด "ลัทธิชาตินิยม" ไปสู่ประชาชน มากกว่าที่จะมุ่งด้านสุนทรียภาพ
 หรือคุณค่าทางวรรณศิลป์ เมื่อเป็นดังนี้ การที่จะศึกษาบทละครประวัติศาสตร์ ของ
 หลวงวิจิตรวาทการ จึงต้องพิจารณาวัตถุประสงค์ในการแต่งบทละคร ว่า สามารถ
 บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่เป็นหลัก แต่เนื่องจากบทละครเป็นงานสร้างสรรค์
 ทางศิลปะประเภทหนึ่ง ดังนั้น บทละครจึงต้องมีคุณค่าทางวรรณศิลป์อยู่บ้าง มิฉะนั้น
 จะไม่สามารถให้ความสำเร็จอารมณ์แก่ประชาชนคนดูได้ ผู้เขียนจึงถือคุณค่าทาง
 วรรณศิลป์มีความสำคัญรองลงมา ดังที่ผู้เขียนจะวิเคราะห์บทละครประวัติศาสตร์ของ
 หลวงวิจิตรวาทการ ในแง่วรรณศิลป์ต่อไป

ประเภทของบทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ

ก่อนที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงประเภทของบทละครประวัติศาสตร์ ของหลวงวิจิตร-
 วาทการ ผู้เขียนขอกล่าวถึงบรรยากาศละครก่อนสมัยหลวงวิจิตรวาทการอย่างคร่าว ๆ คือ

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ไทยเรารับอารยธรรมตะวันตกเข้ามามาก จึงเกิดละคร
 แบบใหม่ ๆ ได้แก่ "ละครดึกดำบรรพ์" ที่เจ้าพระยาเทเวศวงศ์วิวัฒน์ และสมเด็จพระ
 เจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงรวมมือกันคิดกระบวนเล่นให้แปลกไป โดยให้
 ตัวละครออกท่าเข้ากับเพลงคอนเสิต ต่อมาเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ได้คิด "ละคร
 พันทาง" ขึ้น โดยมีลักษณะคล้าย ๆ ละครนอก แต่เครื่องแต่งกายใช้น้อยกว่า มีท่ารำ
 ที่เห็นว่าน่าจะเป็นของพม่าและมอญ เมื่อเจรจากก็ทำเสียงให้แปลกไปจากเสียงไทย
 เพื่อให้รู้สึกว่าเป็นชาวพม่าและมอญ มักเล่นเรื่องภาษา เช่น ราชธานี และพระ-
 อภัยสมเ็น เป็นต้น ในสมัยเดียวกันนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
 ทรงคิด "ละครร้อง" ขึ้น โดยเล่นเรื่องธรรมดาสามัญ ตัวละครร้องเอง ไม่มีการรำ
 อย่างละครรำ เป็นแต่ออกทำใจบทบางเล็กน้อย มีบทเจรจาแทรกเป็นระยะ ๆ ไป
 ตัวแสดงเป็นหญิงล้วน มีชื่อเรียกว่า "ละครหลวงนฤมิตร" ชาวบ้านเรียกว่า -
 "วิมานนฤมิตร" เล่นอยู่ไฉนนานไฟก็ไหม้โรง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิป-

ประพันธ์พงศ์ จึงสร้างโรงละครใหญ่ ชื่อว่า "ปรีดาลัย" เมื่อละครปรีดาลัยเกิดขึ้นไม่นาน ละครดึกดำบรรพ์ของเจ้าพระยาเทเวศวงศ์วิวัฒน์ก็หยุดเลิกไป ด้วยเหตุหลายประการ ในสมัย เดียวกับละครปรีดาลัยคือ ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 นี้เกิดละครขึ้นอีกโรงหนึ่งชื่อว่า "ปราโมทย์" เล่นละครเรื่องต่าง ๆ เช่นเดียวกับปรีดาลัย แต่ต่างกันที่ว่า ละครปรีดาลัยนั้น พระเจ้า-บรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงแต่งบทให้เองทุกเรื่อง ส่วนละครปราโมทย์นั้น มีผู้อื่นหลายคนแต่งบทให้ ในเวลาไล่เลี่ยกันนี้ เกิดมีละครขึ้นอีกโรงหนึ่ง เรียกว่า "ละคร-อิตาเลียน" ของมาคาเมบิวชอง ชาวอิตาเลียน ต่างกับละครเรื่องแบบปรีดาลัยและปราโมทย์ ที่ว่า ตัวพระเอกและตัวละครที่เป็นชายใช้ผู้ชายจริง ๆ แสดง ไม่ใช่ผู้หญิงแบบปรีดาลัยและ ปราโมทย์ เรื่องที่เล่นเป็นเรื่องฝรั่ง ตัวละครแต่งเป็นฝรั่ง พูดไทย ร้องคำไทย แต่ท่าทาง เป็นฝรั่ง นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยที่ทรงเป็นพระบรม-โอรสาธิราชฯ ทรงใคร่เริ่ม "ละครพูด" เป็นครั้งแรก เรียกว่า "ละครทวีปัญญา" ต่อมา เรียกว่า "ละครศรีอยุธยา" พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีส่วนในการละคร ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ดังนั้นการละครในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงคล้ายกับสมัยรัชกาลที่ 5 แต่สมัย รัชกาลที่ 6 นี้ ภาพยนตร์เริ่มเจริญขึ้น มีโรงภาพยนตร์มากขึ้น ละครเรื่องจึงค่อยเสื่อมไปและ เมื่อสิ้นสมัยรัชกาลที่ 6 ละครพูดก็หมดไประยะหนึ่ง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 ภาวะเศรษฐกิจ ตกต่ำ บรรยากาศละครก็พลอยซบเซาไปด้วย¹

บรรยากาศละครไทยเริ่มฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งในสมัยที่ หลวงวิจิตรวาทการ ดำรงตำแหน่ง อธิบดีกรมศิลปากร (พ.ศ. 2477) มีละครเกิดขึ้นแบบหนึ่งเรียกว่า "ละครอนาคิลากร" ซึ่งเป็น ละครของหลวงวิจิตรวาทการ นั่นเอง "ละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการในยุคต้น ๆ (พ.ศ. 2477) เป็นละครรำไต่แก่เรื่อง นเรศวรประกาศอิสรภาพ และ ราชธิดาพระร่วง"² เมื่อหลวงวิจิตรวาทการมีจุดมุ่งหมายที่จะใช้ละคร เป็นเครื่องมือในการปลูกเร้าสำนึกของประชาชน ให้เกิดความรักชาติ หลวงวิจิตรวาทการจึงต้องพยายามคิดสร้างละครให้ใหม่และแปลกไปจากเดิม เพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชน ละครศิลปากรที่หลวงวิจิตรวาทการ เป็นผู้คิดขึ้นนี้มีผู้เชื่อว่า

¹ เก็บความจาก กาญจนาคพันธุ์ (สง่า กาญจนาคพันธุ์), เรื่องของละครและเพลง, หน้า 32-62, ประจักษ์-ประภาพิทยากร, "ตำนานการละครไทย", ภาษาไทยนี้จริงแะ, (กรุงเทพฯ : โอเดียนบุคส์ไตร์, 2517), หน้า 265-268, สิทธา พินิจภูวนล, นิตยา - กาญจนวรวรรณและคนอื่น ๆ, ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย, ภาควิชาภาษาไทย คณะ-มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สวนทองถิ่น กรมการปกครอง, 2515), หน้า 362 - 365.

ทางวรรณศิลป์และนาฏศิลป์ได้แสดงความคิดไปต่าง ๆ กัน อาทิ รองศาสตราจารย์ ดร. สิทธา พิณภูวค ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ ละคร ของ หลวงวิจิตรวาทการ ว่า - "การแต่งใบ้รำแบบไทยก็มี ร้องเพลงแบบไทยเดิมก็มี ร้องแบบสากลก็มี ใช้ทำอย่างละครพูดก็มี คนตรีก็ใช้อย่างไทยและสากล" ¹ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้แสดงความคิดเห็นว่า "ละครของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นละครพันทาง ดังที่ท่านได้กล่าวอภิปรายในการสัมมนา นาฏศิลป์และดนตรีไทยว่า " ... ละครพันทางนี้ ต่อมา มีความหมายกว้างขวางออกไป กลายเป็นว่าละครที่ใช้กระบวนการรำของไทยโดยไม่มีขัดแบบแผนนัก และอาศัยการดำเนินเรื่องโดยการเจรจาเป็นส่วนใหญ่และมีการร้องบ้าง ก็เรียกว่าละครพันทาง ... เช่น ละครที่กรมศิลปากรนำแสดงในสมัยก่อนสงครามญี่ปุ่น ซึ่งคุณหลวงวิจิตรวาทการ เป็นผู้อำนวยความสะดวก เป็นต้น" ² นาง-พนิดา สิทธิธรรม ได้แสดงความคิดเห็นว่า "ละครของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นละครรำผสมละครเพลง คือมีท่ารำ ผสมกับทำนองธรรมชาติครั้งต่อครั้ง เป็นการประยุกต์ท่ารำเข้ากับเพลงสากล ... การแต่งตัวเลียนแบบละครพันทาง คือแต่งกายตามเชื้อชาติ ตามสมัย" ³

นาย มนตรี ตราโมท ได้แสดงความคิดเห็นว่า "ละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นละครอีกแบบหนึ่ง คือ ยิ่งกว่าละครพันทาง ละครพันทางยังผสมไม่ก็อย่างแต่ละครหลวงวิจิตร อะไรก็ได้ ตรงไหนอะไรเหมาะก็เอาไอนั้นเลย มีรำอยู่เหมือนกัน

¹ สิทธา พิณภูวค, นิตยา กาญจนวรรณ และคนอื่น ๆ , ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย, ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สวนทองดิน-กรมการปกครอง, 2515), หน้า 364.

² ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "ข้อสังเกตเกี่ยวกับความเป็นมาของ ละครไทยและการปรับปรุง", รายงานสัมมนา นาฏศิลป์และดนตรีไทย ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 23 - 25 มิถุนายน 2515, พิมพ์ครั้งที่ 2 (สถาบันไทยคดีศึกษา - มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522), หน้า 131.

³ สัมภาษณ์ พนิดา สิทธิธรรม, หัวหน้าฝ่ายวิชาการ กองการสังกัดกรมศิลปากร, 18 มกราคม 2523.

แต่สมทำสามัญชนโดยมาก มีดนตรี 2 อย่าง ทั้งดนตรีไทยและดนตรีสากล ละคร
 ประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ต้องมีรำแทรกอยู่เสมอทุกเรื่อง" ¹ ส่วนขุน-
 วิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับละครประวัติศาสตร์
 ของหลวงวิจิตรวาทการ ว่า "ไม่ใช่รำหรือร้อง เป็นละครทางการเมือง การละคร
 เป็นศิลปะอย่างหนึ่ง หากเอาการเมืองเข้ามาแทรกก็เป็นอีกรูปหนึ่ง" ² รวงศ์สตราภรณ์-
 เคนดวง พุมศิริ ได้แสดงความคิดเห็นว่า "ละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ
 เป็นประเภท รำกับรำ คือบางครั้งรำ บางครั้งใช้ลีลาแบบบลูส์ได้อิทธิพลจากละคร
 เพลงจากต่างประเทศ" ³ ส่วนคุณหญิงประภาพรณ วิจิตรวาทการ ได้ชี้แจงลักษณะ
 ของละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ว่า "มีทั้งพูดและร้อง มีรำแทรกทุกเรื่อง" ⁴
 เป็นต้น จากทัศนะต่าง ๆ ของผู้เชี่ยวชาญทางวรรณศิลป์และนาฏศิลป์ดังกล่าวมาข้างต้น
 ทำให้เราพออนุมานได้ว่า ละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ไม่ใช่ละครรำ
 ไม่ใช่ละครร้อง ไม่ใช่ละครพูด แต่เป็นละครแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปตามภาวะของ -
 ยุคสมัย มีการผสมผสานระหว่างท่ารำกับท่ารหมชาติ มีทั้งเพลงไทยเดิมและเพลงไทย-
 สากล และดำเนินเรื่องด้วยการเจรจาเป็นส่วนใหญ่ จะเห็นได้ว่า ละครประวัติศาสตร์
 ของหลวงวิจิตรวาทการ มีลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนใคร ดังนั้น เมื่อพิจารณาประเด็น-
 ที่ว่า ละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นละครประเภทใด ผู้เขียนจึง
 สะดวกใจที่จะจัดละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ เป็น "ละครแบบหลวง-
 วิจิตรวาทการ" ซึ่งนับว่า "เป็นเรื่องของการปฏิวัตินาฏศิลป์ระยะหนึ่ง" ⁵ ในยุคแห่งการ
 ปฏิวัติวัฒนธรรมและการสร้างชาติ

¹สัมภาษณ์ _____ มন্ত্রী ตราโมท,ผู้เชี่ยวชาญทางดนตรีไทย, 28
 มกราคม 2523.

²สัมภาษณ์ ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์),ผู้เชี่ยวชาญทางละครไทย,
 14 กุมภาพันธ์ 2522.

³สัมภาษณ์ _____ เคนดวง พุมศิริ,ผู้เชี่ยวชาญทางนาฏศิลป์และนาฏสังคีต,
 12 พฤษภาคม 2523.

⁴สัมภาษณ์ คุณหญิงประภาพรณ วิจิตรวาทการ,ผู้มีส่วนร่วมในการทำละคร
 ประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ, 12 กุมภาพันธ์ 2523.

⁵ม.ล.ปิ่น มาลากุล, เรื่องเดิม, หน้า 30.

วิเคราะห์บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ในแง่วรรณศิลป์

บทละครเป็นวรรณกรรมซึ่งสัมพันธ์ กับยุคสมัยและสภาพสังคม เมื่อบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ส่วนใหญ่แต่งในยุคแห่งการสร้างชาติ และยิ่งกว่านั้น ก็เป็นที่ทราบดีแล้วว่า วัตถุประสงค์ในการแต่งบทละครก็เพื่อปลุกเร้าใจให้เกิดความรักชาติและปลุกฝังความคิด "ลัทธิชาตินิยม" สู่มวลชน ดังนั้น หลวงวิจิตรวาทการ จึงได้ใช้เนื้อหาทางประวัติศาสตร์มาแต่งบทละคร ทั้งนี้เพราะ "ธรรมดาคะละครถ้าเป็นประวัติศาสตร์ มีโล่ อยู่อันหนึ่ง คือ ตัวประวัติศาสตร์จะช่วยทำให้ผู้มึนจิตใจที่สนใจอยู่มาก โดยเฉพาะคนไทยแล้ว หากเป็นเรื่องทางประวัติศาสตร์จะสนใจมากกว่าเรื่องธรรมดา ดังนั้นเนื้อเรื่องประวัติศาสตร์จึงเป็นจุดสนใจสำคัญมาก" ¹ นอกจากนั้น เนื้อหาทางประวัติศาสตร์ยังเอื้อต่อการปลุกใจให้รักชาติ ² เพราะคนไทยเราส่วนมากมักจะรักและภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่ของชาติในอดีต ดังนั้น หลวงวิจิตรวาทการ จึงแต่งบทละครประวัติศาสตร์โดยเลือกเนื้อหาประวัติศาสตร์ตอนที่สำคัญและเป็นที่ประทับใจคนไทยทั่วไปมาแต่งเป็นบทละคร นอกจากนั้น หลวงวิจิตรวาทการ อาจจะนำเพียงชื่อบุคคล ชื่อเมืองในประวัติศาสตร์มาผูกเรื่องเป็นบทละคร ทั้งนี้และทั้งนั้น บทละครประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ของหลวงวิจิตรวาทการ จะมีแก่นของเรื่องที่สนองความคิดรักชาติแทบทั้งสิ้น ดังจะศึกษาต่อไปคือ

1. แก่นของเรื่อง (theme) ของบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ

ในการศึกษาแก่นเรื่องของบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ผู้เขียนได้กล่าวไว้ตอนข้างละเอียดครั้งหนึ่งแล้วในหน้าที่ศึกษา "สังคมสมัยจอมพล. - พิบูลสงคราม มีอิทธิพลต่อบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ" ในบทนี้ผู้เขียนจึงจะจำแนกแก่นเรื่องของบทละครตามประเภทต่าง ๆ ให้เห็นอย่างชัดเจนอีกครั้งหนึ่งคือ

¹ สัมภาษณ์ ส. มนตรี คุราโมท, 28 มกราคม 2523.

² อ้างถึงแล้วในบทที่ 4, วิจารณ์บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ กับ "ลัทธิชาตินิยม", หน้า 101.

1) แกนเรื่องของบทละครประวัติศาสตร์ที่ปลุกใจให้รักชาติ

บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ มีทั้งหมด 17 เรื่อง บทละครประวัติศาสตร์ 15 เรื่องล้วนปลุกใจให้รักชาติ โดยใช้แกนเรื่องต่าง ๆ กันคือ

ก. แกนเรื่องที่แสดงถึงกำเนิดของไทย ได้แก่

น่านเจ้า มีแกนเรื่องแสดงการอพยพถิ่นฐาน
ของชาติไทยจากน่านเจ้าลงสู่แหลมทอง

ข. แกนเรื่องที่แสดงการก่อตั้งอาณาจักรไทย การรวมชาติไทยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

อาณาจักรแห่งความรัก มีแกนเรื่องแสดงการก่อตั้งอาณาจักรอยุธยา
โดยพระราชโอรสองค์ที่ 5 ของขุนบรม

อาณาจักรพ่อขุนรามคำแหง มีแกนเรื่องแสดงการรวมนครศรีธรรมราช
ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอาณาจักรไทยในสมัย
พ่อขุนรามคำแหง

อาณาจักรแห่งความเสียสละ มีแกนเรื่องแสดงการรวมทริภุชชัยเข้ากับ
ลานนาไทยในสมัยพ่อขุนเม็งราย

มหาเทวี มีแกนเรื่องแสดงการรวมเชียงใหม่ เข้ากับ
กรุงศรีอยุธยาในสมัย สมเด็จพระเจ้าสุริยราชดิราช

ค. แกนเรื่องที่แสดงอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ของชาติไทย

ราชธิกาพระร่วง มีแกนเรื่องแสดงความกว้างใหญ่ไพศาลของ
อาณาจักรไทย และความยิ่งใหญ่ของไทยใน
สมัยพ่อขุนรามคำแหง

ง. แกนเรื่องที่แสดงการกอบกู้เอกราชของชาติไทยจากต่างชาติ

ตายดาบหน้า มีแกนเรื่องแสดงการกอบกู้อิสรภาพของ
อาณาจักรทั้ง 6 ของไทยจากจีนในสมัยพระเจ้าสิบล้อ

พอขุนผาเมือง	มีแก่นเรื่องแสดงการกอบกู้อิสรภาพของกรุง- สุโขทัยจากขอม ในสมัยพอขุนผาเมือง
นเรศวรประกาศอิสรภาพ	มีแก่นเรื่องแสดงการกอบกู้เอกราชของไทย หลังการเสียกรุงศรีอยุธยาให้แกพม่า พ.ศ. 2112
พระเจ้ากรุงธน	มีแก่นเรื่องแสดงการกอบกู้เอกราชของไทย หลังการเสียกรุงศรีอยุธยาให้แกพม่า พ.ศ. 2310

จ. แก่นเรื่องที่แสดงความรักชาติ

ศึกกลาง	มีแก่นเรื่องแสดงความรักชาติโดยแสดงให้เห็น ความสามัคคีในการป้องกันเมืองกลาง จากการ รุกรานของพม่าในรัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2328)
เบญจเพศ	มีแก่นเรื่องแสดงความรักชาติโดยแสดงให้เห็น ความเสียสละความสุขทุกอย่างเพื่อความเจริญ ของประเทศชาติ
เจ้าหญิงเสนาหัวและ ราชมนู	มีแก่นเรื่องแสดงความรักชาติ โดยแสดงให้เห็น ความสำนึกในหน้าที่ที่มีต่อชาติ และแสดงให้เห็น ว่าความรักชาติมีอำนาจเหนือความรักระหว่าง ชายหญิง

จากแก่นเรื่องทั้ง 5 ลักษณะทั้งที่กล่าวมาแล้ว จะสังเกตเห็นว่า บทละคร
เรื่อง เลือกสุพรรณ ซึ่งเป็นบทละครที่ปลุกใจให้รักชาติได้ผลมากเรื่องหนึ่งนั้น มิได้มี-
แก่นเรื่องเข้ากับลักษณะใดลักษณะหนึ่งทั้งที่กล่าวมาแล้ว แต่ เลือกสุพรรณ กลับมี
แก่นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า ทุกชาติทุกสังคมมีทั้งคนดีและคนเลว ซึ่งเป็นแนวคิดสากล
เป็นความจริงทุกยุคทุกสมัย ดังที่หลวงวิจิตรวาทการ ได้แสดงให้เห็นว่า แม่ทัพพม่า
ซึ่งเป็นชนชาติศัตรูก็ยังมีคนดีอยู่ คือ มังราย และมังมหาสุรนาท เป็นต้น นอกจากนี้
ยังแสดงให้เห็นอำนาจของความรักที่ยิ่งใหญ่ ดังที่มังรายยอมสละชีวิตเลือดเนื้อเพื่อบูชา
ความรักที่มีต่อดวงจันทร์ ดังนั้นจึงเป็นที่น่าฉงนว่า ในเมื่อแก่นเรื่องของ เลือกสุพรรณ

มิได้มีลักษณะปลุกใจให้รักชาติ ในทางตรงกันข้าม กลับทำให้คนดูมีความเห็นใจมั่งราย ซึ่งเป็นชนชาติศัตรู แต่อะไรเล่าที่กระทบใจคนดูให้เกิดความรักชาติมากกว่าบทละคร ที่มีแก่นเรื่องปลุกใจให้รักชาติโดยตรงเสียอีก ผู้เขียนจะวิเคราะห์ประเด็นนี้ในส่วนที่ว่าด้วยโครงเรื่อง บทบาทของตัวละคร และกลวิธีการแต่งในตอนต่อไป

2) แก่นเรื่องของบทละครประวัติศาสตร์ที่มีปลุกใจให้รักชาติ

ในจำนวนบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ทั้งหมด มีบทละครประวัติศาสตร์เพียง 2 เรื่องเท่านั้นที่มีปลุกใจให้รักชาติ คือ บทละครเรื่องสี่ท้าว และ ครุฑคำ บทละคร 2 เรื่องนี้ แต่งในพ.ศ. 2490 และ พ.ศ. 2491 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่หลวงวิจิตรวาทการ มีอาชีพเป็นนักประพันธ์ หลังจากที่พ้นข้อหาอาชญากรรมสงครามแล้ว แก่นเรื่องของบทละครทั้งสองเรื่องจึงแสดงให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของโลก การทำความดีแล้วไม่ได้ผลดีตอบแทน ไม่ว่าพระยาสี่ท้าวหรือ ผู้ซึ่งรักและซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ หรือ พวกครุฑคำ ซึ่งพยายามช่วยคนไทยจากการกวาดต้อนของพวกพม่าด้วยความรักชาติ แต่แล้วทั้งพระยาสี่ท้าวและพวกครุฑคำ กลับได้รับผลร้ายเป็นสิ่งตอบแทน

อนึ่ง แก่นเรื่อง (theme) ของบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ บางเรื่องอาจจะไม่ตรงกับจุดมุ่งหมายของผู้แต่งก็ได้ เช่น เรื่องราชมนู ผู้แต่งได้ออกวัตถุประสงค์ในการแต่งว่า

เพื่อแสดงให้เห็นว่าคุณไทยไม่เคยรุกรานรังแกเขมรเล่นเปล่า ๆ เพื่อให้เป็นที่เข้าใจกันว่า การรบพุ่งระหว่างไทยเขมรที่เป็นมาแต่ก่อน ๆ เป็นเพียงอุบัติเหตุที่ผอญุ เขมรมีพระเจ้าแผ่นดินที่ไม่ดี เช่น นักพระสกุฎา แต่หัวใจของชาวเขมรกับชาวไทยคงรักใคร่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเสมอ เพื่อให้ไทยมีมิตรจิตตต่อเขมรโดยเหตุที่มีเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมอันเดียวกัน¹

¹หลวงวิจิตรวาทการ, "ราชมนู", เรื่องเดิม, หน้า 30 - 31.

สรุปความว่า ผู้แต่งต้องการแสดงให้เห็นว่าเขมรกับไทยมีเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมเดียวกัน¹ แต่ที่ต้องทำสงครามกันเพราะเขมรมีผู้ปกครองไม่ดี แต่เมื่อศึกษาเนื้อเรื่องของบทละครเรื่องนี้แล้วจะเห็นได้ว่า หลวงวิจิตรวาทการ ผู้แต่งให้เห็นความขัดแย้งระหว่างความรักระหว่างชายหญิง กับความรักชาติหรือหน้าที่มีต่อชาติ ดังที่พระราชมนู เมื่อครั้งที่ เป็นนายแสน ได้รักใคร่กับเพ็ญแข ลูกสาวเจ้าเมืองบริบูรณ์ เมว่าทั้งสองจะรักกันมากเพียงใด แต่ทั้งสองต่างก็รักชาติบ้านเมืองของตนมากกว่า ดังนั้น เมื่อนายแสน ได้ข่าวว่าพระนเรศวรกำลังถูกขังในเมืองจันทน์คืนใจหนีกลับเมืองไทยเพื่อมาช่วยพระนเรศวรกู้ชาติ ในขณะที่เดียวกัน เพ็ญแขก็ขอร้องนายแสนว่า หากเป็นทหารกรุงศรีอยุธยา ก็ขอให้ไปรบทางอื่น ออย่ามารบเขมรเลย เพราะ "ยังมีสิ่งหนึ่งที่น้องจะต้องรักยิ่งกว่า คือชาติและประเทศของเขมร"³ และเมื่อปรากฏว่า นายแสน ซึ่งต่อมาได้เป็นพระราชมนู ได้ยกกองทัพมาตีเขมร จึงเป็นเหตุให้เพ็ญแขแค้นใจ จึงแค้นพระราชมนู โดยตัดสินใจแต่งงานกับพระยามโนไมตรี ผู้ซึ่งได้จับนายแสนไปเป็นเชลยเขมรเมื่อ 15 ปีก่อน เมื่อพระราชมนูเผลอมาหาเพ็ญแข และทราบว่าเป็นเพ็ญแขแต่งงานกับพระยามโนไมตรีแล้วจึงเกิดปากเสียงกัน เมื่อพระยามโนไมตรีกลับมา พระราชมนู จึงจับตัวพระยามโนไมตรีไปถวายพระนเรศวร แต่ในที่สุดพระนเรศวร ก็โปรดให้ปล่อยตัวพระยามโนไมตรีไป เพราะต้องการตัวเจ้าเมืองละแวกเพียงคนเดียว จะเห็นได้ว่า ตลอดทั้งเรื่องแสดงให้เห็นว่าความรักชาติอยู่เหนือความรักระหว่างชายหญิง ซึ่งในที่สุดพระราชมนู และเพ็ญแข ก็ต้องจากกัน เพราะต่างก็ยึดมั่นในความรักชาติของตน ส่วนความคิดที่ว่า ไทยและเขมรเป็นพี่น้องกัน มีเชื้อชาติเดียวกัน แสดงออกมาในคำพูดปลุกใจของพระราชมนูในตอนท้ายเรื่องเพียง 3 - 4 บรรทัดเท่านั้น ดังนั้น แก่นเรื่องของ ราชมนู จึงไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของผู้แต่งเท่าไรนัก

¹ ผู้เขียนจะกล่าวถึงความคิดที่ว่า ไทยและเขมรมีเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมเดียวกัน ซึ่งเป็นผลให้ประชาชนมีความเข้าใจประวัติศาสตร์ของชาติไทย และชาติเพื่อนบ้านคลาดเคลื่อนในบทที่ 6.

² อ่านเนื้อเรื่องย่อของบทละครเรื่อง ราชมนู ในภาคผนวก ง.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

2. โครงเรื่อง (plot) ของบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ

บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ส่วนใหญ่ล้วนมีแก่นเรื่อง ปลุกใจให้รักชาติ แต่การนำเสนอความคิดสำคัญนี้ออกมาในเนื้อเรื่อง¹ และโครงเรื่อง ลักษณะต่าง ๆ กันไป บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ บางเรื่องก็ยึดเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ และดำเนินเรื่องส่วนสำคัญให้เป็นไปตามประวัติศาสตร์ บทละครบางเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการ นำเนื้อหาทางประวัติศาสตร์มาเสริมแต่ง และสร้างบทบาทตัวละครเพิ่มขึ้น และบทละครบางเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการ ก็อาศัยแต่เพียงชื่อบุคคล ชื่อเมือง หรือเหตุการณ์บางเลี้ยวในประวัติศาสตร์มาผูกเป็นบทละครขึ้น บทละครประวัติศาสตร์แต่ละประเภทจะมีโครงเรื่องที่มีลักษณะแตกต่างกันไป คือ

ก. โครงเรื่องที่ยึดเนื้อหาทางประวัติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ เรื่องนเรศวรประกาศอิสรภาพ ราชธิดาพระร่วง และ พระเจ้ากรุงธน บทละครเหล่านี้ หลวงวิจิตรวาทการ ดำเนินเรื่องส่วนสำคัญไปตามประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะเรื่อง พระเจ้ากรุงธน หลวงวิจิตรวาทการ ได้ชี้แจงว่า

ในการแต่งบทละครเรื่องพระเจ้ากรุงธนนี้ ผู้แต่งได้พยายามดำเนินเรื่องส่วนสำคัญให้เป็นไปตามประวัติศาสตร์ แม้แต่คำพูดของนักแสดงเป็นพระเจ้ากรุงธน ก็พยายามให้เป็นไปตามพระราชดำรัสของพระเจ้ากรุงธน ซึ่งกรมหลวงนรินทรเทวี ผู้ทรงมีพระชนม์อยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ทรงจดบันทึกไว้ สิ่งที่ต่อเติมบางเป็นแต่ผลความ ส่วนเรื่องสำคัญมิได้เปลี่ยนแปลง แต่อย่างไรก็ดี เรื่องของสมเด็จพระเจ้ากรุงธน มีปัญหาที่โต้แย้งกันมาก ผู้แต่งได้ถือตามพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหลัก²

บทละครเรื่อง นเรศวรประกาศอิสรภาพ และ ราชธิดาพระร่วง เป็นบทละคร 2 เรื่องแรกของหลวงวิจิตรวาทการ แต่งในพ.ศ. 2477 ดังนั้น โครงเรื่อง

¹ เนื้อเรื่องย่อของบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ในภาคผนวก ง.
² หลวงวิจิตรวาทการ, "พระเจ้ากรุงธน", เรื่องเดิม, หน้า 78.

จึงเรียงร้อยไม่ซับซ้อน ความขัดแย้ง¹ (conflict) ซึ่งนำไปสู่²นาฏกรรม² (action) เป็นความขัดแย้งชนิดเดียว ระดับเดียว กล่าวคือ

บทละครเรื่อง นเรศวรประกาศอิสรภาพ เริ่มปัญหาด้วยความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ (ไทยกับพม่า) คือ สมเด็จพระนเรศวร ทรงดำริที่จะกู้อิสรภาพของชาติไทยจากพม่า สิ่งที่ทำให้เกิดนาฏกรรมขึ้น (rising action) คือ พระยาเกียรติและพระยาราม มาสารภาพว่า พระเจ้างสาวดีให้พวกตนมาดักหารายพระนเรศวร ซึ่งนำไปสู่จุดสุดยอด (climax) คือ สมเด็จพระนเรศวร ทรงเสียดพระบารมีว่าพระองค์มีบุญญาธิการพอที่จะกู้บ้านเมืองหรือไม่ โดยทรงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง จุดนาฏกรรมลง (falling action) หรือจุดคลี่คลายก็คือ สมเด็จพระนเรศวร ทรงพระแสงปืนถูกสุรกรรมา แม่ทัพพม่าตาย ทหารไทยจึงกวาดต้อนเชลยพม่าและมอญข้ามแม่น้ำสะโตง

ส่วนเรื่อง ราชธิดาพระร่วง เริ่มด้วยความขัดแย้งระหว่างปัญหาครอบครัวกับความยิ่งใหญ่ของประเทศชาติ คือ มะกะโหลกพาพระราชธิดาของพ่อขุนรามคำแหงหนีไป สิ่งเราให้เกิดนาฏกรรมขึ้นคือ พระราชธิดา ทรงเดือนมะกะโหลก ไม่มีวันที่จะหนีพระราชธิดาไปไหน จึงแฉะโหมมะกะโหลกเขียนหนังสือขอพระราชทานอภัยโทษ จุดสุดยอดของเรื่องคือ พ่อขุนรามคำแหง ทรงติดตามมาถึงศาลเทพารักษ์ด้วยความแค้นพระทัย ทรงเห็นหนังสือขอพระราชทานอภัยโทษของมะกะโหลก จุดนาฏกรรมลง หรือจุดคลี่คลายเรื่องคือ พ่อขุนรามคำแหง ทรงคลายพระพิโรธ และพระราชทานอภัยโทษให้มะกะโหลก เพราะเห็นแก่ความยิ่งใหญ่ของประเทศชาติสลับไป และทรงตั้งนามให้มะกะโหลก ว่า "พระเจ้าฟ้าวัว"

¹ ความขัดแย้ง (conflict) และโครงเรื่อง (plot) เป็นองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กันมาก เพราะความขัดแย้งก่อให้เกิดนาฏกรรม (action) และนาฏกรรมหลาย ๆ นาฏกรรมที่สัมพันธ์กันก็คือ โครงเรื่อง.

² คำว่า นาฏกรรม ใช้ตาม เจื้อ สตะเวทิน, "ข้อเสนอแนะสำหรับศึกษาบทละคร", วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : สุทธิสารการพิมพ์, 2518), หน้า 164.

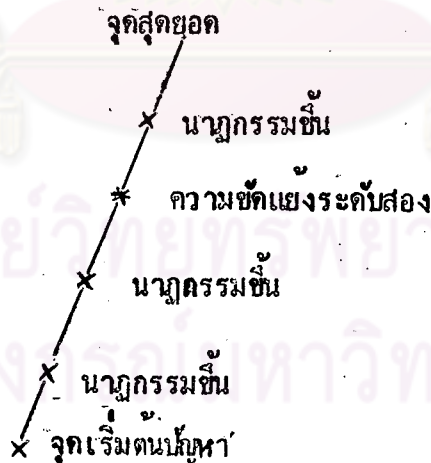
บทละครทั้งสองเรื่องนี้จะมีผังโครงเรื่องลักษณะเดียวกัน คือ

เมื่อพิจารณาโครงเรื่องของบทละครประวัติศาสตร์ทั้งสองเรื่องนี้ จะสังเกตเห็นว่าโครงเรื่องของบทละครทั้งสองเรื่องนี้ไม่สมบูรณ์นัก คือ บทละครเรื่องนเรศวร-ประกาศอิสรภาพ ขาดนาฏกรรมที่สำคัญที่สุดไปคือ การประกาศอิสรภาพของชาติไทย ซึ่งนาฏกรรมนั้นน่าจะเป็นจุดสุดยอดของเรื่อง ส่วนการเสียดัญญาธิการของพระนเรศวร^{สมเด็จพระนเรศวรมหาราช} น่าจะเป็นเพียงนาฏกรรมขึ้นอันหนึ่งซึ่งนำไปสู่จุดสุดยอดเท่านั้น ดังนั้น เมื่อบทละครมีชื่อเรื่องว่า นเรศวรประกาศอิสรภาพ แต่ไม่มีนาฏกรรมที่พระนเรศวร^{สมเด็จพระนเรศวรมหาราช} ประกาศอิสรภาพ จึงทำให้บทละครขาดความสมบูรณ์ไป

บทละครเรื่อง ราชธิดาพระร่วง ก็เช่นกัน เมื่อแก่นของเรื่องต้องการแสดงความยิ่งใหญ่ของชาติไทย จนมะกะโทลักพาพระราชธิดาของพ่อขุนรามคำแหงไปเพื่ออาศัยบุญบารมีของพระนางทำการใหญ่ในเมืองมอญ แต่ในบทละครนี้ไม่มีนาฏกรรมที่แสดงให้เห็นว่า บุญบารมีของราชธิดาพระร่วงจะช่วยไหมะกะโทคิดทำการใหญ่ได้สำเร็จหรือไม่และสำเร็จอย่างไร บทละครจบลงแต่เพียงว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงพระราชทานอภัยโทษให้มะกะโท และทรงอวยพรให้มะกะโททำการสำเร็จ ซึ่งทำให้รู้สึกว้า-ว้างว่า - ละครยังไม่จบอย่างสมบูรณ์ ยังขาดนาฏกรรมที่สำคัญ ๆ ไป

ส่วนบทละครเรื่อง พระเจ้ากรุงธน เป็นเรื่องที่แต่งในสมัยหลัง คือ พ.ศ. 2480 ดังนั้น โคร่งเรื่องจึงมีความซับซ้อนขึ้น ความขัดแย้งซึ่งนำไปสู่นาฏกรรมก็มีมากขึ้น คือ เริ่มด้วยปัญหาความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ (ไทยกับพม่า) พระเจ้านครราชสีมาต้องอำนาจการรบกับพม่า จุดที่นาฏกรรมขึ้นก็คือ มีพระบรมราชโองการสั่งห้ามยิงปืนใหญ่ พระเจ้านครราชสีมาพากองทัพออกไป พระเจ้านครราชสีมาพร้อมทั้งพันโท และตีค่ายโพธิ์สามต้นได้ ทรงปราบดาภิเษก จากนั้นก็เกิดความขัดแย้ง อันที่สองคือ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับชะตากรรม คือพระเจ้ากรุงธนเริ่มมีความซุ่มซ่ามพระทัย ดวงชะตาของพระองค์เสื่อมลง มีคนไทยบางพวกเริ่มตั้งตัวเป็นใหญ่ พระเจ้ากรุงธนจึงทรงสั่งประหารชีวิตไท้หมดทุกคน เกิดจลาจลขึ้นในวังนาฏกรรมขึ้นเหล่านี้นำไปสู่จุดสุดยอดคือ พระเจ้ากรุงธน ทรชนกถึงวาระสุดท้ายของพระองค์ ทรงภาวนาให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกกลับมาปราบยุคเข็ญ จากนั้นพระองค์ก็สิ้นพระชนม์ ดังนั้น จุดที่คล้ายของบทละครเรื่องนี้จึงทับกับจุดสุดยอด ดังที่แสดงเป็นผังโครงเรื่องดังนี้

จะเห็นว่า บทละครประวัติศาสตร์ที่ดำเนินเรื่องตามเนื้อหาประวัติศาสตร์เป็นสำคัญทั้ง 3 เรื่องนี้ มีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์เป็นกรอบบังคับอยู่ ดังนั้น การที่จะให้บทละครทั้งสามเรื่องนี้สนุกสนาน จึงเป็นไปได้ยาก

ข. โครงเรื่องที่น่าเนื้อหาหลงประวัติศาสตร์มาเสริมแต่งและสร้างบทบาทของตัวละครเพิ่มขึ้น ได้แก่ บทละครเรื่อง ราชมนู ศึกกลาง พอลูนผาเมือง สี่ทราชเคโซ อานภาพพอลูนรามคำแหง อานภาพแห่งความเสียสละ และ อานภาพแห่งความรัก บทละครเหล่านี้ จะแนะนำเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มาแต่ง แทะหลง-วิจิตรวาทการก็ได้ต่อเติมเสริมเรื่อง มีบทรัก บทโศก ทำให้เรื่องสนุกสนานและเป็นละครมากขึ้น

โครงเรื่องที่มีลักษณะรวมของบทละครดังกล่าวนี้คือ มักมีจุดเริ่มต้นปัญหาจากความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ที่ต่างกัน หรือความขัดแย้งในระหว่างเชื้อชาติเดียวกันแต่ต่างเมืองกัน กล่าวคือ ราชมนู เป็นความขัดแย้งระหว่างชาติไทยกับ-อเมริกา, ศึกกลาง เป็นความขัดแย้งระหว่างชาติไทยกับพม่า, พอลูนผาเมือง เป็นความขัดแย้งระหว่างชาติไทยกับขอม, สี่ทราชเคโซ เป็นความขัดแย้งระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับเชียงใหม่, อานภาพพอลูนรามคำแหง เป็นความขัดแย้งระหว่างกรุงสุโขทัยกับนคร-ศรีธรรมราช, อานภาพแห่งความเสียสละ เป็นความขัดแย้งระหว่างเชียงรายกับทริภุชชัย - มีบทละครเรื่อง อานภาพแห่งความรัก เพียงเรื่องเดียวที่เริ่มปัญหาจากความ-ต้องการสร้างสัมพันธ์ไมตรีระหว่างชาติไทยกับละโว้

จากความขัดแย้งเบื้องต้นซึ่งนำไปสู่เหตุการณ์ขึ้นไปเรื่อย ๆ นั้น จะมีความขัด-แย้งซ้อนขึ้นมาอีก คือ ความขัดแย้งระหว่างความรักชาติและความรักระหว่างชายหนุ่มหญิงสาว จุดนี้เองที่ทำให้ละครสนุกสนานและน่าติดตามมากขึ้น ได้แก่ บทละครเรื่อง-ราชมนู ศึกกลาง พอลูนผาเมือง อานภาพพอลูนรามคำแหง และ อานภาพแห่งความเสียสละ กล่าวคือ

ราชมนู	- พระราชมนู กับเพ็ญแข ต่างก็เกิดความขัดแย้งระหว่างความรักคู่รัก กับความรักชาติ
ศึกกลาง	- เนื่องจากเกิดความขัดแย้งระหว่างความรักและความ-แค้นสุดจิต กับความรักประเทศชาติที่กำลังต้องการกำลังในการป้องกันชาติ

พ่อขุนผาเมือง - พ่อขุนผาเมืองเกิดความขัดแย้งระหว่างความรักนางสิขร ซึ่งเป็นมเหสีและเป็นธิดาเจ้าเมืองขอม กับความรักชาติไทย

อาณาจักรพอขุนรามคำแหง

- สามศรเกิดความขัดแย้งระหว่างความรักและความต้องการเบญจมาศ กับความต้องการรวมนครศรีธรรมราชเข้ากับกรุงสุโขทัย

อาณาจักรแห่งความเสียสละ

- จามรี เกิดความขัดแย้งระหว่างความรักขุนฟ้าและความรักทริภุญชัย

นาฏกรรมที่เกิดจากความขัดแย้งเหล่านี้จะขึ้นไปสู่จุดสุดยอดของเรื่อง คือ การตัดสินใจของตัวละครที่จะเลือกความรักชาติ หรือความรักคนรัก และจุดคลี่คลายก็คือ ตัวละครเลือกความรักชาติ และจบลงด้วยตัวละครสามารถทำหน้าที่ต่อประเทศชาติได้สำเร็จ เรื่องก็จบลงด้วยความสุข

ส่วนเรื่อง สี่ราชเดโช ซึ่งมีไฉมีแก่นเรื่องปลุกใจให้รักชาติ แต่แสดงให้เห็นความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของโลก ความขัดแย้งที่ซ่อนขึ้นมา จึงเป็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครและชะตากรรม แม้ตัวละคร (พระยาสี่ราชเดโช) จะทำหน้าที่อย่างซื่อสัตย์ แต่ชะตากรรมทำให้ได้รับความทุกข์ (ถูกคุมขัง) แต่ในที่สุดก็ได้รับการปลดปล่อย และถึงแม้ว่าในตอนจบ พระยาสี่ราชเดโชจะสิ้นชีวิต แต่ก็ไม่ถือว่าเป็นโศกนาฏกรรม เพราะการตายของพระยาสี่ราชเดโช นำมาซึ่งความคับทุกข์ พระยาสี่ราชเดโช กลับมีความสัมพันธ์ที่ไต่พบสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระปีย์ และ - เจ้าพระยาโกษาธิบดี จึงนับว่าเรื่องจบลงด้วยดี

เรื่อง อาณาจักรแห่งความรัก ซึ่งมีความขัดแย้งเบื้องต้นต่างจากตัวละครเรื่องอื่น ๆ ในประเภทเดียวกัน คือ ความขัดแย้งเบื้องต้น เกิดจากโอรสองค์ที่ 5 ของขุนบรม ต้องการสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับพระเจ้ากรุงละโว้ เพื่อหาทางก่อตั้งอาณาจักรอโยธยา ซึ่งนำไปสู่นาฏกรรมขึ้น คือ เจ้าชายจิวิน และเชื่อนเพชรรับอาสาพระเจ้า-

กรุงละโว้ไปปราบศัตรูที่มารุกราน และความขัดแย้งที่ซ่อนขึ้นมาคือ ความขัดแย้งระหว่าง-
ความรักหญิงที่รักกับความรักชาติ คือ เชื้อนเพชรซึ่งเป็นคนสนิทของเจ้าชายว้าวิน รัก-
กับเจ้าหญิงจุฬารัตน์ แต่เจ้าเมืองลานช้างซึ่งเป็นพระเชษฐาของเจ้าชายว้าวินได้ทูลขอ
เจ้าหญิงให้อภิเษกสมรสกับเจ้าชาย นาฏกรรมชิ้นก็คือ เจ้าหญิงไม่ยอมอภิเษกกับเจ้าชาย
ซึ่งนำไปสู่จุดสุดยอดคือ เชื้อนเพชรตระหนักดีว่าหากตนยังอยู่ เจ้าหญิงจะไม่ยอมอภิเษก
กับเจ้าชาย การก่อตั้งอาณาจักรอยุธยาจึงไม่เป็นผลสำเร็จ เชื้อนเพชรจึงยอม-
เสียสละความรักของตนเพื่อบ้านเมือง โดยอาสาออกไปรบ แล้วจะไม่กลับมาอีกจุดคลี่คลาย-
เรื่องคือ พระเจ้ากรุงละโว้ ขอธิดาขุนนางผู้ใหญ่มาเป็นพระราชธิดาบุญธรรม แล้วจัดการ
ให้อภิเษกกับเจ้าชายและให้ไปครองอยุธยา จากนั้นพระเจ้ากรุงละโว้ก็บอกความลับ
เจ้าหญิงว่าพระองค์ได้นำตัว เชื้อนเพชรซึ่งได้รับบาดเจ็บไปซ่อนไว้ แล้วเรื่องก็จบลงด้วย
การอภิเษกสมรสระหว่าง เชื้อนเพชรและเจ้าหญิงจุฬารัตน์

จากการศึกษาบทละครประวัติศาสตร์ที่นำเนื้อหาทางประวัติศาสตร์มาเสริม
แต่งนี้ แนวบาทละครบางเรื่องจะมีความขัดแย้งต่างกันไปบ้าง แต่ลักษณะผังโครงเรื่อง
จะออกมาในลักษณะเดียวกัน คือ

ข้อสังเกตจากการศึกษาโครงเรื่องของบทละครที่นำเนื้อหาประวัติศาสตร์
มาเสริมแต่งนี้ โครงเรื่องมักจะมี ความขัดแย้งซับซ้อนขึ้น ซึ่งนำไปสู่นาฏกรรมที่น่าติดตาม
สนุกสนาน และเรื่องก็คลี่คลายลงด้วยดี ดังนั้น โครงเรื่องของบทละครประวัติศาสตร์
ประเภทนี้ จึงดึงดูดความสนใจของคนดูได้มากกว่าการนำเนื้อหาประวัติศาสตร์ล้วน ๆ
มาแต่ง

ค. โครงเรื่องที่อาศัยเพียงชื่อบุคคล ชื่อเมือง หรือเหตุการณ์บางเสี้ยว
ในประวัติศาสตร์มาผูกเรื่องเป็นบทละครขึ้น ได้แก่ บทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ
เบญจเพศ มหาเทวี เจ้าหญิงแสนหวี น่านเจ้า ตายดาบหน้า และ กรรุดำ

บทละครประวัติศาสตร์ดังกล่าว หลวงวิจิตรวาทการ นำเพียงชื่อบุคคล
ชื่อเมือง หรือประวัติศาสตร์บางเสี้ยวมาผูกเรื่องเป็นบทละครเอง กล่าวคือ

- เลือดสุพรรณ** - อาศัยเพียงชื่อเมืองสุพรรณ และเหตุการณ์ตอนที่
พม่ายกกองทัพมายึดเมืองสุพรรณ สันนิษฐานว่า
เป็นประวัติศาสตร์ตอนที่พม่ายกมาตีกรุงศรีอยุธยา
ซึ่งผ่านเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ และต้องผ่าน
เมืองสุพรรณ ก่อนที่จะไปถึงกรุงศรีอยุธยา แต่ไม่
ได้กำหนดชัดว่าเป็นสมัยใด
- เบญจเพศ** - อาศัยเพียงชื่อเมืองหงสาวดี
- มหาเทวี** - อาศัยเพียงชื่อบุคคลในประวัติศาสตร์ คือ พระชัย-
ราชา หรือสมเด็จพระชัยราชาธิราช ราชวงศ์ -
สุพรรณภูมิ เป็นกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา พ.ศ. -
2077 - 2089 นอกจากนั้น ก็มีพระเมืองเกษเกล้า
ราชวงศ์เมงราย ครองเชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. -
2068 - 2081 และเจ้าชายคำ หรือเจ้าทรายคำ
ครองเชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2081 - 2086
หลวงวิจิตรวาทการ นำเหตุการณ์โดยรวมเชียงใหม่
เข้ากับกรุงศรีอยุธยามาผูกเรื่องเป็นบทละคร
- เจ้าหญิงแสนหวี** - อาศัยเพียงชื่อแคว้นแสนหวี และแคว้นเขมรรัฐ
(เชียงตุง)
- น่านเจ้า** - อาศัยเพียงชื่อแคว้นน่านเจ้า และเหตุการณ์คอน
อพยพชนชาติไทยจากน่านเจ้าลงสู่แหลมทอง

- ตายคาบหน้า - อาศัยเพียงชื่อบุคคล คือ สิบโล ชื่อเมืองเส และเมืองเสฉวน และเหตุการณ์ตอนกู้สภาพของชาติไทยจากจีน
- ครุฑคำ - อาศัยเพียงเหตุการณ์หลังเสียดกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่ 1

เนื่องจากโครงเรื่องของบทละครประวัติศาสตร์ประเภทนี้ไม่ถูกจำกัดโดยกรอบของประวัติศาสตร์ ดังนั้น หลวงวิจิตรวาทการ จึงสามารถคิดผูกเรื่องโดยใช้จินตนาการของตนเองได้อย่างเสรี เค้าโครงเรื่องของบทละครประวัติศาสตร์ประเภทนี้จึงมีลักษณะที่หลวงวิจิตรวาทการชอบ คือ ทุกเรื่องลงท้ายด้วยความตาย¹ หลวงวิจิตรวาทการ มีความคิดว่า "การถูกละเมิดเมื่อจบแล้วต้องให้จิตใจคนดูกลับไปบ้าน เป็นธรรมดาของผู้ไปชม หากเป็นโศกนาฏกรรมจะประทับใจ ติดตาติดใจ"² ดังนั้น หลวงวิจิตรวาทการ จึงใช้หลักจิตวิทยาผูกเรื่องให้คนดูสะเทือนใจในบทบาทของตัวละคร ขณะเดียวกันก็สัมผัสความคิดรักชาติเข้าไปด้วย เมื่อถูกละครบแล้ว ความสะเทือนใจและความรู้สึกรักชาติก็ยังติดตาติดใจกลับไป นับว่าโครงเรื่องของบทละครประวัติศาสตร์ประเภทนี้ปลุกใจคนดูได้ผลมากกว่าประเภทอื่น

โครงเรื่องของบทละครประเภทนี้มีความขัดแย้งหลายระดับซับซ้อนขึ้น ความขัดแย้งของบทละครแต่ละเรื่องก็เป็นไปในลักษณะต่าง ๆ กัน อาทิ ความขัดแย้งเบื้องต้นของบทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ และ ครุฑคำ เป็นความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ คือชาติไทยกับพม่า, เรื่อง ตายคาบหน้า เป็นความขัดแย้งระหว่างชาติไทยกับจีน, เรื่อง เจ้าหญิงแสนหวี มีความขัดแย้งเบื้องต้น คือการต้องการสร้างสัมพันธ์ไมตรีระหว่างแคว้นเขมรรัฐและแคว้นแสนหวี หลังจากที่มีเรื่องรบกันอยู่เสมอ ๆ จึงเป็นเหตุให้เจ้าชายเขมรรัฐและเจ้าหญิงแสนหวีรักกัน ทั้ง ๆ ที่ต่างก็มีคู่หมั้นแล้ว เรื่อง เบญจเพศ มหาเทวี และ น่านเจ้า มีความขัดแย้งเบื้องต้นคือ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครและชะตากรรม กล่าวคือ ในเรื่อง เบญจเพศ นั้น เจ้าหญิงยุพดี อายุครบเบญจเพศจึงต้องประสบเคราะห์กรรม เรื่อง มหาเทวี พระนางจิริระประภา กับพระเมืองเกษเกล้าถูกเจ้า-

¹ บทละครเรื่อง มหาเทวี ตอนจบในตอนท้ายหายไปจึงไม่ทราบว่าตอนจบเป็นอย่างไร.

ทรายคำเนรเทศไปอยู่ป่า และเรื่องน่านเจ้า เจ้าชายพลัดตกลงไปในเหว พ่อของ กิ่งแก้วจึงพาไปรักษาตัวที่บ้าน จึงเกิดความรักกับกิ่งแก้วซึ่งเป็นเพียงลูกสาวชาวบ้าน ธรรมดา ๆ

ความขัดแย้งดังกล่าวนำไปสู่ขนานุกรมขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงความขัดแย้ง ระดับสอง คือ ความขัดแย้งระหว่างความรักชาติ กับความรักระหว่างชายหนุ่มหญิงสาว ไต่แก เรื่องเลือดสุพรรณ คือ มังรายเกิดความขัดแย้งระหว่างความรักดวงจันทร์ กับความรักชาติและหน้าที่ที่มีต่อชาติ ในเรื่อง เจ้าหญิงแสนหวี เจ้าหญิงแสนหวี และ เจ้าชายเขมรรัฐ ต่างก็เกิดความขัดแย้งระหว่างความรักคู่รักและความรักบ้านเมือง และบทละครเรื่อง ตายดาบหน้า กองแก้ว เกิดความขัดแย้งระหว่างความรักสามีซึ่งเป็น ลูกชายผู้สำเร็จราชการเมืองเสฉวน กับความรักชาติไทย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความ ขัดแย้งระหว่างความสุขส่วนตัว กับความเจริญของประเทศชาติ ไต่แกเรื่อง เบญจเพศ คือ เจ้าหญิงยุพดีต้องยอมสละอิสรภาพส่วนตัว สละกองทหารที่พระนางรัก และสละร่างกายให้แก่คนที่พระนางไม่ได้อีก เพื่อความเจริญของบ้านเมือง และใน มหาเทวี พระนาง จิระประภายอมสละความสงบสุขในป่ากลับเข้าเมืองเพราะต้องการรวมเชียงใหม่เข้ากับ กรุงศรีอยุธยา ความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ ไต่แกเรื่อง น่านเจ้า เป็นความ ขัดแย้งระหว่างชาติไทยกับจีน คือ คนไทยในน่านเจ้าต้องอพยพลงมาแหลมทองเพื่อรักษา ความเป็นไทยไว้ไม่ให้จีนกลืนชาติ และความขัดแย้งอีกลักษณะหนึ่งซึ่งเป็นการขัดแย้ง ข้อนั้นมา คือความขัดแย้งระหว่างตัวละคร กับชะตากรรม คือเรื่อง ครุฑคำ คือพวก- ครุฑคำพยายามช่วยเชลยคนไทยด้วยความรักชาติ แต่ผลสุดท้ายต้องถูกลงโทษ เป็นต้น

บทละครประวัติศาสตร์บางเรื่องยังมีความขัดแย้งซับซ้อนขึ้นไปอีก คือเรื่อง เลือดสุพรรณ มีความขัดแย้งอีกระดับหนึ่ง คือความขัดแย้งระหว่างความรักลูกกับความรักชาติ คือมังมหานรธา เกิดความขัดแย้งระหว่างความรักมังราย กับความรักชาติ ซึ่งนำไปสู่ขนานุกรมขึ้นไปอีก คือ มังมหานรธา ยอมเสียสละเลือดเนื้อเพื่อชาติ เมื่อ- ประหารชีวิตมังรายแล้ว ในตอนท้ายเรื่องก็หวนกลับมาหาความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ อีก คือ ดวงจันทร์พยายามผูกใจคนไทยต่อสู้กับพม่า ทั้ง ๆ ที่มีกำลังน้อยกว่าและ- ไม่มีอาวุธ แม้จิตใจ แข็งแกร่ง ยอมที่จะไปตายด้วยกัน บทละครจบลงด้วยฉากการต่อสู้

ระหว่างคนไทยเพียงหยิบมือที่เดินเข้าไปหาความตายอย่างกล้าหาญ กับกองทัพพม่าที่มีพร้อมทั้งกำลังและอาวุธ จึงก่อให้เกิดนาฏกรรมที่ระทปใจคนดูที่สุด และการจบลงด้วยความตายของคนไทยจากน้ำมือของพม่า ทำให้ประชาชนคนดูเกิดความสะเทือนใจ - เสราสลใจ เกิดความเคียดแค้นพม่า และเกิดความรู้สึกรักชาติในที่สุด

ความขัดแย้งต่าง ๆ ที่กล่าวมาในบทละครประวัติศาสตร์ประเภทนี้จึงนำไปสู่ นาฏกรรม ขั้นที่ซับซ้อนขึ้น จนถึงจุดสุดยอด (climax) คือความตาย เรื่องก็จบลงด้วยโศกนาฏกรรม ดังผังที่แสดงโครงเรื่องต่อไปนี้คือ

ข้อสังเกตจากการศึกษาโครงเรื่องของบทละครประวัติศาสตร์ประเภทนี้ จะมีความขัดแย้งหลายชนิด หลายระดับซับซ้อนขึ้น ซึ่งโครงเรื่องที่ประกอบด้วยความขัดแย้งซับซ้อนจะเป็นที่นิยมมากกว่าโครงเรื่องที่มีความขัดแย้งชนิดเดียวหรือระดับเดียว และในจำนวนโครงเรื่องทั้งหมดมีโครงเรื่องของบทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ ที่มีความขัดแย้งหลายชนิดหลายระดับมากกว่าโครงเรื่องของบทละครเรื่องอื่น ๆ ดังนั้นนาฏกรรมในบทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ จึงเป็นที่นิยมมากที่สุด และปลุกใจให้รักชาติได้มากที่สุด

เค้าความคิดในการผูกโครงเรื่องของบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ

การศึกษาโครงเรื่องของบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ แสดงให้เห็นว่า บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ มีทั้งโครงเรื่องที่นำมาจากเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ และโครงเรื่องที่ท่านเสริมแต่งขึ้นเอง เมื่อพิจารณาเฉพาะโครงเรื่องของบทละครประวัติศาสตร์ในส่วนที่ท่านเสริมแต่งแล้ว จะสังเกตเห็นว่า หลวงวิจิตรวาทการได้เค้าความคิดในการผูกโครงเรื่องมาจากวรรณคดีไทย และต่างประเทศอยู่มาก ทั้งนี้และทั้งนั้นเป็นเพราะความเป็นนักอ่านของท่านนั่นเอง ท่านอ่านหนังสือมากทั้งวรรณคดีไทยและต่างประเทศ ดังนั้น ท่านจึงจดจำและนำแนวทางที่ท่านเห็นว่าดีและประทับใจมาแต่งบทละครของท่าน ดังจะเห็นได้จาก

1) เค้าโครงเรื่องที่โตมาจากวรรณคดีไทย

หลวงวิจิตรวาทการเป็นนักอ่านที่หาตัวจับได้ยาก ท่านอ่านหนังสือทุกประเภท โดยเฉพาะวรรณคดีไทยแล้ว "ยาซึ่งเป็นคนจกจำนินายต่าง ๆ ไว้มาก และเล่าให้ฟังเสมอ จนกระทั่งเรื่องสังข์ทอง เรื่องรามเกียรติ์ เรื่องอิเหนา เรื่องพระอภัยมณี และเรื่องขุนช้างขุนแผน เหล่านี้อยู่ในสมองของข้าพเจ้า ก่อนที่จะลงมืออ่านได้เอง" ¹ ดังนั้น แนวความคิดในการผูกโครงเรื่องบทละครประวัติศาสตร์ของท่าน จึงโตมาจากวรรณคดีไทยมิใช่น้อย ทั้งนี้คือ

ก. เค้าโครงเรื่องจากขุนช้าง-ขุนแผน ปรากฏในบทละครเรื่องสี่ท้าวเคโซ และ ครุฑคำ กล่าวคือ

- เค้าโครงเรื่องเกี่ยวกับการแย่งชิงคนรักระหว่างชายสองหญิงหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าเป็นสูตรสามเหลี่ยมนั้น ทำให้ชายที่ผิดหวังเกิดความเคียดแค้น จึงพยายามใส่ร้ายป้ายสีชายที่โตหญิงไป และเมื่อการแต่งงานผ่านไปได้ไม่นาน ฝ่ายชายจะต้องออกไปราชการสงคราม ชายที่เคยผิดหวังจะแอมมาติดต่อกับหญิงคนนั้นอีก เรื่อง -

¹ อ่างถึงแล้วในบทที่ 33 ที่ว่าควยสดานภาพของหลวงวิจิตรวาทการในสังคม, หน้า 71.

สี่ทราชเคโซ เป็นการแย่งชิงคนรักระหว่างชายสามคนหญิงหนึ่งคน คือ พระยาสี่ทราช-
เคโซ พระยาเสนาประมุข และพระยาสุรสงคราม เกิดรักหญิงคนเดียวกัน แต่-
พระยาสี่ทราชเคโซ เป็นผู้ชนะใจหญิงคนนั้น พระยาเสนาประมุข จึงเคียดแค้น
พยายามจับผิดและกล่าวโทษพระยาสี่ทราชเคโซ และนำความขึ้นกราบทูลสมเด็จพระ-
นารายณ์ เมื่อพระยาสี่ทราชเคโซแต่งงานได้เพียงวันเดียวก็ต้องออกไปราชการสงคราม
ที่เชียงใหม่ ในระหว่างนี้ พระยาสุรสงครามก็แอบมาหาหญิงหญิง และพยายามแสดง-
ความรักต่อหญิง

ส่วนเรื่องครุฑดำนั้น หลวงไกรพิชิตและพระยาบุรณดี เกิดรักหญิงคนเดียวกัน
เมื่อหลวงไกรพิชิตแต่งงานกับพรพิสัยได้เพียง 3 - 4 เดือนก็ต้องออกไปราชการสงคราม
ในระหว่างนี้พระยาบุรณดีก็แอบมาคิดต่อกับพรพิสัยอีก

- เค้าโครงเรื่องเกี่ยวกับดวงวิญญาณมาเตือนผู้ที่รักมิให้ไปทำการอย่างใด-
อย่างหนึ่งเพราะจะเกิดเหตุร้ายขึ้น ในเรื่องขุนช้างขุนแผน วิญญาณของนางวันทอง
มาเตือนหลายงามโดยแปลงเป็นสาวน้อยมาหา แต่หลายงามไม่เชื่อ นางวันทองจึงกลาย-
ร่างเป็นเปรตตั้งสภาพจริงของนาง แยกกระนั้นหลายงามก็ยังต้องออกไปรบ ในเรื่อง-
ครุฑดำ วิญญาณของพรพิสัยมาปรากฏในร่างของสาวชวาป่าเพื่อมาเตือนหลวงไกรพิชิต
มิให้ไปปล้นเขลยคนไทยจากกองทัพพม่าตามแผนการที่วางไว้ เพราะจะนำภัยมาสู่ หลวง-
ไกรพิชิตไม่เชื่อ วิญญาณของพรพิสัยจึงคืนร่างเป็นพรพิสัยให้หลวงไกรพิชิตเห็น แยกกระนั้น
หลวงไกรพิชิตก็ยังต้องออกไปทำงานเพื่อชาติ

ข. เค้าโครงเรื่องจากเรื่องอโณ ปรากฏในบทละครเรื่องอานุภาพพอรามคำแดง
กล่าวคือ เค้าโครงเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธรูปแสดงปาฏิหาริย์พูดได้ ในเรื่องอโณ
ตอนบุษบาเลี้ยงเทียนหน้าเทวรูป อโณได้ออบเข้าไปซ่อนหลังเทวรูปแล้วพูดออกมา
ทำไหมะเคหัวและนางบุษบาคิดว่า เทวรูปพูดได้ เค้าโครงเรื่องแบบนี้ปรากฏในบท-
ละครเรื่องอานุภาพพอรามคำแดง ตอนที่พระประธานวัดศรีชุมพูดกับสามศรี ลูกขุน-
สามชนเจ้าเมืองลวด อย่างไรก็ตามในประวัติเมืองสุโขทัย ได้กล่าวถึงวัดศรีชุมซึ่งสร้าง
ในสมัยพอรามคำแดงว่า "เป็นตึกใหญ่หึมา ฝ่ายหน้าจึงมีช่องฝ่ายหน้าให้คนเดินจาก-

ข้างล่างถึงข้างบนได้"¹ และ "เดินเข้าไปข้างในได้ตลอดจนถึงหลังองค์พระพุทธรูปใหญ่
ชื่อพระอจนะ ซึ่งตั้งเป็นประธานอยู่ในพระอุโบสถ"² ดังนั้น หลวงวิจิตรวาทการ อาจได้
เค้าโครงเรื่องนี้จากตำนานเมืองสุโขทัยก็เป็นได้

มีนวนิยายต่างประเทศชื่อ *The Little World of Don Camillo* ซึ่งผู้แต่ง
คือ Giovanni Guareschi ได้กล่าวว่า รูปพระเยซูคริสต์บนกางเขนใหญ่ในโบสถ์
ซูดโค³ ความคิดนี้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้นำมาแต่งเรื่อง "ไม้แดง" เมื่อพ.ศ.
2497 จึงเป็นข้อสันนิษฐานว่า เค้าโครงเรื่องนี้อาจบังเอิญมาพ้องกับตัวละครเรื่อง อาณาจักร-
พอลุนรามคำแหง ซึ่งแต่งใน พ.ศ. 2497 หรือ หลวงวิจิตรวาทการ อาจได้เค้าความคิด
จากนวนิยายเหล่านี้ก็เป็นได้

ค. เค้าโครงเรื่องจากเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ ปรากฏในตัวละครเรื่อง อาณาจักร-
พอลุนรามคำแหง กล่าวคือ

- เค้าโครงเรื่องเกี่ยวกับการยุให้เกิดความแตกสามัคคีในหมู่ผู้ปกครองเพื่อที่จะ
ยึดครองเมืองนั้นได้โดยง่าย ในสามัคคีเภทคำฉันท์ วัสส์การพราหมณ์ อาสาพระเจ้าอชาต-
ศัตรูทำอุบายให้กษัตริย์แคว้นวชิรชนแตกความสามัคคีกัน จนพระเจ้าอชาตศัตรูยึดเมืองไฉน
ในเรื่อง อาณาจักรพอลุนรามคำแหง ขุนฟ้ารับอาสาพอลุนเมงรายทำอุบายโดยอุบายอุบายมาให้
ใช้อำนาจเผด็จการแทนที่จะปรึกษาราชการกับขุนนางเช่นที่เป็นมา ทำให้ขุนนางผู้ใหญ่เกิด
ความไม่พอใจพอลุนเมงราย เมื่อมีศึกสงครามก็ไม่มีใครช่วยต่อสู้ พอลุนเมงรายจึงยกกองทัพ
เข้าเมืองหรืออุบายได้โดยง่าย

แต่วิธีการเข้าไปในเมืองศัตรูนั้น เรื่อง อาณาจักรพอลุนรามคำแหง ใช้กลอุบาย
ต่างไปจากเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ คือ แทนที่ขุนฟ้าจะหลอพอลุนเมงรายว่าตนถูกพอลุนเมงราย

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, "วัฒนธรรมสุโขทัย", วิจิตรวาทการอนุสรณ์ เล่ม 2,
หน้า 120. ² คึกฤทธิ์ ปราโมช, "สมัยสุโขทัย", คึกฤทธิ์วีรกรรม (กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2517), หน้า 31.

³ Giovanni Guareschi, The Little World of Don Camillo,
translated by Una Vincenzo Troubridge, Penguin Books Ltd.,
Harmondsworth, England.

กริวจึงถูกลงโทษและเนรเทศออกจากเมือง จึงมาขอพึ่งบารมีพญาอุ้มบา ดังที่วัสสการ-
 พรหมณ์เคยใช้ในสามัคคีเภทคำฉันท์ หลวงวิจิตรวาทการ กลับเห็นว่ากลอุบายนี้
 พนสมัยไปแล้ว ดังที่ขุนฟ้ากล่าววว่า "อุบายชนิดนั้นใช้ได้แต่ในเรื่องนิยาย มาใช้ใน
 เรื่องจริงไม่ได้" ¹ ดังนั้น ขุนฟ้าจึงมาสมัครรับราชการกับพญาอุ้มบาโดยพูดความจริง
 ว่าตนเคยรับราชการกับพ่อขุนเม็งราย แต่ที่ออกมาสมัครรับราชการกับพญาอุ้มบาเพราะ
 ต้องการเห็นบ้านเมืองศรีวิชัย พร้อมกันนั้นก็สรรเสริญพระเกียรติคุณของพ่อขุนเม็งราย
 และพญาอุ้มบา

ง. เค้าโครงเรื่องจากวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ ในการผูกโครงเรื่องของหลวงวิจิตร-
 วาทการ บางครั้งท่านก็นำเค้าโครงเรื่องจากวรรณคดีเรื่องหนึ่งมาผสมกับเค้าโครงเรื่อง
 ของวรรณคดีอีกเรื่องหนึ่ง ดังที่ปรากฏในบทละครเรื่องศึกกลาง ซึ่งผู้แต่งได้ชี้แจงว่า
 "ในตอนต้น ๆ ได้เอาความคิดจากเรื่องมณีพิชัย ในตอนปลาย ๆ เอาความคิดมาจาก
 เรื่องสังข์ทอง" ² ซึ่งเมื่อผู้เขียนได้ศึกษาโครงเรื่องของบทละครเรื่องศึกกลางแล้ว
 จึงสันนิษฐานว่า ผู้แต่งกล่าวว่าได้เอาความคิดในการแต่งตอนต้น ๆ จากมณีพิชัย คงจะ
 เป็นเค้าโครงเรื่องเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างแม่ตัวและว่าที่ลูกสะใภ้ ดังที่ผู้แต่งพยายาม
 ให้ผู้คิดเล็กรักเนื่อง เพราะเกรงว่าเนื่องจะมาแย่งทรัพย์สมบัติ ส่วนในตอนท้าย ๆ ที่
 ผู้แต่งกล่าวว่าได้เอาความคิดจากเรื่องสังข์ทองนั้น คงเป็นเค้าโครงเรื่องที่ว่า การสงคราม
 ช่วยแก้ปัญหาหรือคลี่คลายเรื่องใหญ่ลงด้วยดี คือเมื่อกองทัพเรือพม่ามา ทำให้ผู้คิดตัดสินใจ
 ไปสมทบกับคุณหญิงจันทร์ และคุณหญิงมุกต์ช่วยต่อสู้กับพม่า จึงทำให้ได้พบเนื่องอีกและปรับ-
 ความเข้าใจกันได้ และเมื่อผู้คิดหนีไปในระหว่างการรบ ทำให้ผู้คิดกลับมาคืนดีกับน้อง
 และเนื่อง ซึ่งในที่สุดเมื่อผู้คิดกลับมาทำให้เรื่องจบลงด้วยดี

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, อานภาพแห่งความเสียสละ, หน้า 24.

² หลวงวิจิตรวาทการ, "ศึกกลาง", เรื่องเดิม, หน้า 1.

2) เค้าโครงเรื่องที่โดยมาจากวรรณคดีต่างประเทศ

หลวงวิจิตรวาทการ อานหังหนังสือภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส จึงเป็นที่เชื่อได้ว่าท่านคงได้แนวความคิดในการผูกโครงเรื่องมาจากวรรณคดีต่างประเทศ มาใช้ไม่น้อย ประกอบกับอิทธิพลส่วนใหญ่ของหลวงวิจิตรวาทการ อยู่ในต่างประเทศ อาทิ อังกฤษ และฝรั่งเศส และ "ในระหว่างที่ท่านอยู่ที่ปารีส ท่านชอบดูละครมากที่สุด ชอบดู โอเปร่า"¹ ดังนั้น "หลวงวิจิตรวาทการ จึงได้แนวของฝรั่งอยู่มาก ด้านแนวเรื่อง โครงเรื่องสำคัญ ๆ ของบทละครฝรั่ง ท่านเอามาใช้ในบทละครประวัติศาสตร์ของท่าน"² ดังเช่น

ก. ความรักระหว่างหญิงชายที่ตนตระกูลหรือบรรพบุรุษเป็นศัตรูกัน

เค้าโครงเรื่องนี้เป็นเค้าโครงเรื่องของบทละครอมตะของเชกสเปียร์ คือ โรมิโอและจูเลียต หลวงวิจิตรวาทการ ใช้เค้าโครงเรื่องนี้ในการผูกโครงเรื่องบทละครประวัติศาสตร์ของท่าน แต่แทนที่ หลวงวิจิตรวาทการ จะผูกเรื่องให้เป็นเพียงความขัดแย้งระหว่างตระกูล ท่านกลับผูกโครงเรื่องให้เป็นความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ ดังที่ปรากฏในบทละครเรื่อง - เลือดสุพรรณ, ราชนัน, พอยุนผาเมือง, ตายดาบหนา และที่เป็นความขัดแย้งระหว่างแคว้นหรือเมือง ได้แก่ บทละครเรื่อง เจ้าหญิงแสนหวี, อานุภาพพอยุนรามคำแหง และอานุภาพ-แหงความเสียสละ เป็นต้น อนึ่ง วรรณคดีไทยที่มีโครงเรื่องแบบนี้ก็มี เช่น ลิลิตพระลอ หลวงวิจิตรวาทการ อาจได้เค้าโครงเรื่องจากวรรณคดีเรื่องนี้ก็ได้

ข. โจรผู้ดีที่อาศัยอยู่ในป่าลึกและปล้นสะคมเฉพาะคนมั่งมี ซึ่งเป็นโครงเรื่องสำคัญของ โรบินฮูด หลวงวิจิตรวาทการ ได้นำเค้าโครงเรื่องนี้มาแต่งบทละครเรื่อง - เบญจเพศ ซึ่งท่านได้สร้างบทบาทให้สีมิงทอง เป็นหัวหน้าโจรอยู่ในป่า ซึ่ง "โจรชนิดขี้-เจ้าปล้นแต่คนมั่งมี ไม่เคยปล้นคนจน ... โจรชนิดพวกขี้เจ้าถูกขนานนามว่าผู้ร้าย แต่โจรชนิดที่สู้ปล้นคนมั่งมี จอราษฎร์บังหลวงอย่างเงียบ ๆ นั้น เขาเรียกว่าผู้ดี"³ เป็นต้น

¹ สัมภาษณ์ คุณหญิงประภาพรธร วิจิตรวาทการ, 12 กุมภาพันธ์ 2523.

² สัมภาษณ์ คุณมนตรี ตราโมท, 28 มกราคม 2523.

³ หลวงวิจิตรวาทการ, เบญจเพศ, หน้า 9 - 10.

3. ตัวละคร (characters)

เนื่องจากบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ แต่งเพื่อแสดง
 ถังนั้น หลวงวิจิตรวาทการ จึงมีใ้กำหนดลักษณะตัวละครตามตัวลงไป เพราะถ้าหาก
 บรรยายตัวละครอย่างละเอียด อาจจะทำให้ท่านักแสดงได้ไม่ตรงกับลักษณะที่บรรยายไว้
 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทละครของหลวงวิจิตรวาทการนั้น ท่านเป็นผู้กำกับการแสดงและ
 กำกับการแสดงเอง ถังนั้นท่านจึงมีใ้บอกรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะตัวละครไว้เลย
 บทละครแต่ละเรื่อง จะกำหนดแต่เพียงจำนวนตัวละครและรายชื่อตัวละครไว้เท่านั้น
 เมื่อจะมีการแสดง "หลวงวิจิตรฯ จะบอกความประสงค์ ภูมิของประเภทพระรณ ซึ่งเป็นครู-
 ใหญ่โรงเรียนนาฏดุริยางค์จะนำนักเรียนมาให้ หรือทางนาฏศิลป์จะส่งนักแสดงมาให้ -
 หลวงวิจิตรฯ เช่น ประไพ กาญจนพันธ์ ลัดดา สารตายน และสุวรรณ สุวรรณศรี
 ฯลฯ " ¹ ซึ่งล้วนแต่เป็นนักแสดงหญิงทั้งสิ้น ~~.....~~ ตัวละครของหลวงวิจิตรวาทการ
 จะมีตัวละครพระเอก หรือพระรองเป็นผู้ชาย แต่หลวงวิจิตรวาทการ ใช้นักแสดง
 หญิงแทน ทั้งนี้หลวงวิจิตรวาทการ ได้เคยตอบข้อวิจารณ์ของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์
 เกี่ยวกับการใช้นักแสดงหญิงแสดงเป็นตัวละครชายในบทละครเรื่อง เลือกสุพรรณ ว่า

ข้าพเจ้ามีความปรารถนาอย่างหนึ่งที่จะทำตามพระปรารภของพระ-
 องค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงเขียนไว้ในวิจารณ์เรื่องเลือกสุพรรณ คือ
 ใช้ชายแสดงบุชายจริง ๆ หญิงแสดงบทหญิงจริง ๆ ได้เคยลองทำมา
 บางแต่ไม่สู้ได้ผลดี เพราะต้องหามการถูกต้องเนื้อตัวและต้องเขียนบท
 บทที่ไม่มีเรื่องรักใคร่เลย เมกระนั้นผู้ปกครองของนักเรียน หรือ
 ข้าราชการผู้แสดงยังตั้งข้อรังเกียจมา จึงเป็นอันว่าในบทบาทที่จะต้อง
 มีการถูกต้อง หรือในเรื่องรักในระหว่างหญิงกับชายนั้น กรมศิลปากร
 ยังคงต้องใช้หญิงแสดงเป็นชายต่อไป และคงจะต้องเป็นเช่นนี้ไปอีกนาน²

¹ สัมภาษณ์ พันิดา สิทธิวรรณ, 14 มกราคม 2523.

² หลวงวิจิตรวาทการ, "ความมุ่งหมายของละครเรื่องราชชนนี", เรื่องเติม,

นอกจากนั้น หลวงวิจิตรวาทการ ยังอธิบายเพิ่มเติมว่า "การใช้สัตว์เป็นพระเอก และพระรอง เพราะเห็นว่าเป็นศิลปะอันหนึ่งของไทย และก็มีใช้วิธีการที่ล้าสมัย เพราะในประเทศที่ถืออารยธรรมสมัยใหม่ที่สุดก็ยังไม่ใช้สัตว์เป็นตัวพระอยู่เหมือนกัน" ¹ อย่างไรก็ตาม การที่หลวงวิจิตรวาทการ ใช้นักแสดงหญิงล้วน ๆ ก็ไม่เป็นที่นิยมนัก ดังนั้น ละครในยุค "อนุภาพ" ถึงได้มีการเอาผู้ชายมาเล่น ก็ค่อยยังชั่วขึ้น" ² และ "มีเรื่องอนุภาพแห่งศีลสัตย์เพียงเรื่องเดียวที่ใช้ผู้หญิงแสดงเป็นพระเอก เพราะในเรื่องพระเอกต้องปลอมตัวเป็นผู้หญิง จึงต้องใช้ผู้หญิงแสดง" ³

เมื่อศึกษาลักษณะของตัวละครในบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จะเห็นว่าตัวละครส่วนใหญ่เป็นตัวละครแบน ⁴ (flat character) คือเราจะมองเห็นตัวละครเพียงด้านเดียว บทบาทหรือพฤติกรรมของตัวละครส่วนมากมักดำเนินไปตาม - เหตุการณ์ที่วางเอาไว้แล้ว มากกว่าที่จะเกิดจากบุคลิกของตัวละคร หรือแรงผลักดันภายใน (motivation) ซึ่งจะเห็นได้ชัดในบทละครที่ยึดเนื้อหาทางประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ เช่น นเรศวรประกาศอิสรภาพ ราชธิดาพระร่วง และ พระเจ้ากรุงธนบุรี ส่วนบทละครที่หลวงวิจิตรวาทการนำเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ หรือชื่อเมือง ชื่อบุคคลมาผูกเรื่องเป็นบทละคร จะเห็นชัดในโครงเรื่องที่ตัวละครมีความขัดแย้งระหว่างการตัดสินใจเลือกความรักชาติ กับความรักคู่รัก ตัวละครจะเลือกความรักชาติโดยมิได้ลังเลเลย ราวกับว่าเป็นสูตรสำเร็จที่วางไว้ตายตัวแล้ว ดังเช่น พระรามบุญ และเพ็ญแข ในบทละครเรื่อง รามบุญ พอลุนผาเมือง ในบทละครเรื่อง พอลุนผาเมือง กองแก้ว ในบทละครเรื่อง ตายดาบหน้า เจ้าหญิงแสนหวี และเจ้าชายเขมรรัฐ ในบทละครเรื่อง เจ้าหญิงแสนหวี สามศรี ในบทละครเรื่อง อนุภาพพอลุนรามคำแหง จามรี ในบทละครเรื่อง อนุภาพแห่งความเสียสละ และเขื่อนเพชร ในบทละครเรื่อง อนุภาพแห่งความรัก เป็นต้น การตัดสินใจ -

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, "คำประกาศก่อนเริ่มแสดง", กรรพคำ, หน้า 1.

² สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ จันทพรประภา, ผู้เชี่ยวชาญทางนาฏศิลป์, 10 ก.ค. 2523.

³ สัมภาษณ์ นฤมัย ไกรทองอยู่, ผู้เคยร่วมแสดงละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ, 15 กรกฎาคม 2523.

⁴ คำว่า ตัวละครแบน ใช้ตาม ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย, หน้า 158.

ของตัวละครที่เลือกความรักชาตินี้ ถึงแม้ว่าจะเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมและน่ายกย่อง แต่ก็ออกจะเป็นอคติ และดูห่างไกลจากสภาพความเป็นจริงและธรรมชาติของคน

ในบรรดาตัวละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ที่มีความขัดแย้งระหว่างความรักรัก กับ ความรักชาตินี้ มีตัวละครเพียงเรื่องเดียวเท่านั้นที่ตัวละครเลือกความรักรัก คือเรื่อง เลือดสุพรรณ นอกจากนี้เลือดสุพรรณจะเป็นที่นิยม เนื่องจากมีความขัดแย้งซับซ้อนนำไปสู่เหตุการณ์ที่น่าสนใจและสะเทือนใจคนดูแล้ว หลวงวิจิตรวาทการ ยังสร้างมั่งรายให้เป็นคนที่มีความตั้งใจ มีความรู้สึกนึกคิดเหมือนบุปผาชนคนธรรมดาที่ยังตกอยู่ในอำนาจของความรัก มั่งรายยอมเสียสละแม่กระทั่งเลือดเนื้อเพื่อบูชาความรักดวงจันทร์ โดยการปล่อยเชลยคนไทยไป ซึ่งเท่ากับเป็นการทรยศต่อชาติบ้านเมืองของตนเอง และจะต้องได้รับโทษอย่างหนัก แต่มั่งรายก็ยอมทำ เพราะความรักดวงจันทร์ ซึ่งนาฏกรรมอันนี้สะเทือนใจคนดูมาก¹ จึงกล่าวได้ว่า มั่งรายเป็นตัวละครกลม² (round character) และยังมีลักษณะเป็น tragic hero อีกด้วย กล่าวคือ มั่งรายเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ เป็นบุคคลที่สูงส่ง แต่มีความขัดแย้งระหว่างความรักดวงจันทร์ กับความรักชาติ และความรักดวงจันทร์ก็อำนาจเหนือกว่าจึงทำให้มั่งรายตัดสินใจทำในสิ่งที่ตนรู้ว่าจะต้องได้รับเคราะห์กรรม และยอมรับเคราะห์กรรมอย่างกล้าหาญ ซึ่งทำให้คนดูเห็นใจและประทับใจมั่งรายมาก

ตัวละครอีกตัวหนึ่งที่พบพบากันกับมั่งราย ก็คือดวงจันทร์ จริงอยู่ที่ว่าดวงจันทร์รักชาติมากกว่ามั่งราย แต่ดวงจันทร์ก็รักมั่งรายไม่น้อยไปกว่าชีวิตของเธอเอง เมื่อดวงจันทร์เกลี้ยกล่อมให้มั่งรายปล่อยเชลยคนไทยไปแล้ว แทนที่เธอจะหนีเอาตัวรอดไปกับเชลยเหล่านั้น เธอกลับย้อนมาหามั่งรายเพื่อขอรับโทษด้วย แต่มั่งรายก็เกลี้ยกล่อมให้ดวงจันทร์หนีไปก่อน และเมื่อดวงจันทร์ทราบว่ามั่งรายถูกลงโทษประหารชีวิต ดวงจันทร์

¹ ข้อสังเกตคือ ถ้าลองดูเรื่องกลับกัน คือ ให้พระเอกไทยทรยศต่อชาติเพื่อช่วยนางเอกพม่า หลวงวิจิตรวาทการ คงไม่กล้าทำเช่นนั้น เพราะหลวงวิจิตรวาทการ แต่งบทละครเพื่อปลุกใจให้รักชาติ หากให้พระเอกไทยทรยศต่อชาติ คนดูก็คงจะมีปฏิกิริยาออกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ของผู้แต่ง.

² คำว่า ตัวละครกลม ใ้ยตาช น.ล.บุญเหลือ. เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย, หน้า 141.

ก็พยายามเข้าพบมิ่งมหาสุรนาทและขอร้องให้ประหารชีวิตของเธอแทน เพราะเธอเป็น-
 คนเหตุที่ทำให้มิ่งรายกระทำผิด จะเห็นได้ว่าดวงจันทร์ก็สามารถสละชีวิตเพื่อคนรักได้
 เช่นกัน บทบาทของดวงจันทร์จึงกระทบใจคนดูมาก¹ และในตอนท้ายเรื่อง ดวงจันทร์
 ได้พูดปลุกใจคนไทยให้สามัคคีกันต่อสู้กับพม่า คำพูดของดวงจันทร์มีพลังให้ความรู้สึกและ
 ทำให้คนดูเกิดอารมณ์ร่วม ทั้งนี้เพราะการพูดปลุกใจให้คนไทยกล้าต่อสู้กับพม่าทั้ง ๆ ที่มี
 กำลังน้อยกว่าและไม่มีอาวุธ เป็นนาฏกรรมที่เกิดจากแรงผลักดันภายใน (motivation)
 กล่าวคือ ในขณะที่ดวงจันทร์ต้องสูญเสียมิ่งรายไป จิตใจของดวงจันทร์บอบช้ำด้วยความ
 เศร้าโศก และเมื่อดวงจันทร์กลับมาหาพ่อแม่ก็พบว่าถูกทหารพม่าฆ่าตาย ความเศร้าโศก
 ยิ่งทวีทับถมเข้าไปอีก ชีวิตของดวงจันทร์ไม่มีอะไรเหลืออยู่อีกแล้ว นอกจากความเกลียด-
 แค้นและต้องการแก้แค้นพวกพม่า ดังนั้น คำพูดปลุกใจของดวงจันทร์จึงมิใช่คำพูดที่ออกมา
 จากปากตัวละครอย่างลอย ๆ² แต่เป็นคำพูดที่ออกมาจากใจ คือ "ดวงจันทร์ไม่มีอะไร-
 อี้อีกแล้ว หมกตัว หมกตนที่ดวงจันทร์จะต้องรัก ต้องห่วงใย ดวงจันทร์เหลือแต่ชีวิต
 ที่จะต้องสละให้แกชาติ"³ ดังนั้น คนดูจึงสะเทือนใจกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดกับดวงจันทร์
 จึงเกิดความรู้สึกร่วมกับคำพูดปลุกใจของดวงจันทร์ จึงกล่าวได้ว่า ดวงจันทร์เป็นตัวละคร

¹ หลวงวิจิตรวาทการ ใยจิตวิทย์ชาญบุพบาทของดวงจันทร์ได้อย่างดี เพราะการที่
 ดวงจันทร์เป็นเพียงหญิงตัวเล็ก ๆ แต่มีจิตใจกล้าหาญและเด็ดเดี่ยวสามารถสละชีวิตเพื่อชาติ
 ได้ ทำให้คนดูเกิดอารมณ์สะเทือนใจ ถ้าหากลองเปลี่ยนบทบาทของดวงจันทร์ให้เป็นชายที่มีร่างกาย
 แข็งแรงและมีจิตใจเข้มแข็ง แม่จะทำพฤติกรรมอย่างเดียวกับดวงจันทร์ แต่ก็เชื่อได้ว่าคงจะไม่
 สามารถกระทบใจคนดูได้เท่าดวงจันทร์.

² บุคคลประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการส่วนมากมักจะมีคำพูดปลุกใจในตอน
 ท้ายเรื่อง เช่นเรื่องเรศวรประกาศอิสรภาพ พระเจ้ากรุงธน พจนนาเมือง น่านเจ้า
ศึกอลาง และราชมน เป็นต้น กล่าวคือ จะมีตัวละครหรือวิญญาณของตัวละครลุกขึ้นมาพูด
 ปลุกใจ แต่คำพูดปลุกใจของตัวละครดังกล่าวไม่มีพลัง และไม่เร้าใจคนดูเท่าไรนัก คำพูด
 ปลุกใจเหล่านี้เป็นเพียงคำพูดที่ออกมาจากปากตัวละครอย่างลอย ๆ ไม่มีน้ำหนัก นอกจากนั้น
 การพูดปลุกใจหลังจากเหตุการณ์ต่าง ๆ คลี่คลายจบลงแล้ว จะไม่เกิดผลเท่าที่ควร เพราะอารมณ์
 และความรู้สึกของคนดูคลี่คลายและสงบลงแล้ว ดังนั้นความสนใจที่จะฟังหรือความรู้สึกร่วมใน-
 คำพูดปลุกใจของตัวละครจึงมีน้อย แม่แต่ในเรื่องเลือดสุพรรณก็เช่นกัน คำพูดปลุกใจของดวง
 วิญญาณของมิ่งรายในตอนจบก็ไม่มีพลังเท่าคำพูดของดวงจันทร์.

³ หลวงวิจิตรวาทการ, เลือดสุพรรณ, หน้า 22.

ที่มีชีวิต และมีลักษณะเป็นตัวละครกลม (round character) ดังนั้น บทบาทของ ตัวละครอย่างมั่งรายและดวงจันทร์จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ตัวละครเรื่อง เลือดสุพรรณ เป็นที่นิยม และปลุกใจให้รักชาติไ้มากกว่าตัวละครเรื่องอื่น ๆ

อนึ่ง เมื่อพิจารณาตัวละครที่มีบทบาทในการปลุกใจให้รักชาติแล้ว จะสังเกต เห็นว่า หลวงวิจิตรวาทการ สร้างตัวละครหญิงให้มีบทบาทในการเสียสละและทำงาน เพื่อชาติเท่าเทียมกับตัวละครชาย และบทละครบางเรื่องตัวละครหญิงกลับมีบทบาทสำคัญ ในการเสียสละและทำงานเพื่อชาติเด่นกว่าตัวละครชายเสียอีก ดังเช่น เนื่อง ในบทละคร เรื่อง ศึกกลาง, เจ้าหญิงแสนหวี ในบทละครเรื่อง เจ้าหญิงแสนหวี, กองแก้ว ในบทละคร เรื่อง ตายดาบหน้า และ เบญจมาศ ในบทละครเรื่อง อานุภาพพ้อขุนรามคำแหง เป็นตัวละคร หญิงที่มีบทบาทเท่าเทียมกับตัวละครชาย ส่วนดวงจันทร์ ในบทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ, เจ้าหญิงยู่หนี่ ในบทละครเรื่อง เบญจเพศ, พระนางจิริระประภา ในบทละครเรื่อง มหาเทวี และ จามรี ในบทละครเรื่อง อานุภาพแห่งความเสียสละ¹ ตัวละครหญิงเหล่านี้มีบทบาท ในการเสียสละและทำงานเพื่อชาติเด่นกว่าตัวละครชาย ที่เป็นดังนี้อาจเนื่องมาจากหลวง- วิจิตรวาทการ ต้องการแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าหญิงหรือชายก็รักชาติและมีหน้าที่ต่อชาติเท่า- เทียมกัน และยังเป็นการยกย่องผู้หญิงให้มีฐานะเท่าเทียมผู้ชาย มีความสามารถและมีบทบาท

¹ ในบทละครเรื่อง อานุภาพแห่งความเสียสละ นั้น อันที่จริงหลวงวิจิตรวาทการ คงต้องการแสดงให้เห็นถึงความเสียสละของขุนฟ้าในการทำงานเพื่อชาติ แต่หากพิจารณา ใหญ่ทีแล้วจะเห็นว่าจามรีกลับมีบทบาทที่แสดงถึงความรักชาติและเสียสละเพื่อชาติมากกว่า เพราะเมื่อจามรีรู้ว่าขุนฟ้ามีกลอุบายที่จะรวมหริภุชชัยเข้ากับเชียงใหม่ ครั้งแรกจามรีเข้าใจ ว่าหริภุชชัยจะต้องถูกไปเป็นเมืองขึ้นของเชียงใหม่ นางจึงยอมเสียสละความสุขสบายในวัง เกลี้ยกล่อมขุนฟ้าให้ออกไปจากเมืองกับนาง เพื่อหริภุชชัยจะได้ปลอดภัย ซึ่งขุนฟ้าก็ยอม ไปกับนาง หากขุนฟ้าไม่ทำกลอุบายให้ขุนฟ้าเข้าใจว่าจามรีตายแล้ว ขุนฟ้าก็คงจะทำงาน ในชาติบ้านเมืองไม่สำเร็จ และในระหว่างที่ขุนฟ้าจามรีไปเชียงใหม่ จามรีก็แอบส่งข่าว ใหญ่มาและครอบครัวยิ่งไป และนางก็ยอมรับสารภาพอย่างกล้าหาญ.

สำคัญในการสร้างชาติ¹ ทั้งนี้ หลวงวิจิตรวาทการต้องการเปลี่ยนทัศนคติเก่า ๆ ที่ว่า เรื่องการเมืองไม่ใช่เรื่องของผู้หญิง ดังที่ท่านสอดแทรกความคิดในบทละครเรื่อง - อานาโทลทอซนรามคำแหง ว่า "ผู้หญิงก็ควรรู้การเมืองเหมือนกัน เพราะต่อไปภายหน้า ผู้หญิงไทยก็ต้องเป็นนักการเมือง"² นอกจากนี้ การสร้างตัวละครหญิงใหม่บทบาท สำคัญในการเสียดสีเพื่อชาติบ้านเมือง นับว่าเป็นจิตวิทยาที่แยบยลอันหนึ่ง คือ แสดงให้เห็นว่า เฒ่าแก่ผู้หญิงตัวเล็ก ๆ ร่างกายบอบบางก็ยังมีจิตใจที่กล้าหาญเด็ดเดี่ยว สามารถเสียดสีและทำหน้าที่เพื่อชาติได้ แล้วยังประสาอะไรกับผู้ชายที่แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจจะนั่งดูตายอยู่ได้ จึงเป็นการปลุกเร้าใจอย่างหนึ่ง

4. บทสนทนา (Dialogue)

บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ละครพูด แต่ก็ดำเนินเรื่องโดยการเจรจาเป็นส่วนใหญ่ ยิ่งกว่านั้นบทสนทนาของตัวละครยังมีการกิจสำคัญ คือ ต้องเป็นสื่อในการนำความคิดเกี่ยวกับความรักชาติไปสู่มวลชน ดังนั้นบทสนทนา จึงเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ

บทสนทนาของตัวละคร มักใช้ภาษาง่าย ๆ ใช้คำง่ายให้ความหมายชัดเจน แม้ว่าบทละครบางเรื่องจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์และเจ้าขุนมูลนาย แต่ตัวละครมักใช้คำธรรมดา ๆ ซึ่งประชาชนทั่วไปเข้าใจได้ง่าย บทสนทนาในบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ อาจแยกพิจารณาได้ 3 ลักษณะ คือ

ก. บทสนทนาของตัวละครสำคัญ ซึ่งมีบทบาทในการปลุกใจให้รักชาติ ไม่ว่าจะ เป็นกษัตริย์ เจ้านาย ข้าราชการชั้นสูง หรือคนธรรมดา มีบทสนทนาที่เป็นภาษาที่ เรียบเรียงไว้อย่างดีแล้ว (Rhetorical Speech) ดังนั้น บทสนทนาของตัวละครจึง มิได้แสดงบุคลิกลักษณะนิสัยของตัวละครเท่าไรนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหลวงวิจิตรวาทการ

¹ อ้างถึงแล้วในบทที่ 3.1 ว่าด้วยสภาพสังคมสมัยจอมพล.ปิบูลสงคราม ช่วงที่ 1 : การปฏิวัติวัฒนธรรมแบบแข็ง, หน้า- 26.

² หลวงวิจิตรวาทการ, อานาโทลทอซนรามคำแหง, หน้า 44.

มุ่งที่จะบรรจุความคิดเกี่ยวกับความรักชาติลงไป บทสนทนามากเกินไป จนทำให้ตัวละคร
ไม่เด่นตามเนื้อเรื่อง ยิ่งไปกว่านั้น ภาษาและสำนวนที่ตัวละครพูดก็มีได้เป็นภาษาพูดที่ใช้
ในยุคสมัยตามเนื้อเรื่อง แต่เป็นภาษาที่ใช้ในยุคสมัยที่หลวงวิจิตรวาทการแต่งบทละคร
ตั้ง เช่น คำพูดของกิ่งแก้ว ซึ่งเป็นสาวชาวบ้านธรรมดา พูดหวานลอมโหลคนไทยอพยพไป
ตั้งถิ่นฐานใหม่ในแหลมทอง ในบทละครเรื่อง น่านเจ้า ซึ่งเป็นยุคการอพยพของชนชาติไทย
จากน่านเจ้าลงมาสู่แหลมทอง คือ

กิ่งแก้ว - แต่เราก็จะได้ถิ่นใหม่ ตั้งภูมิลำเนาของไทย ตั้งประเทศไทย
ไถใหม่ ถึงเราไม่ทำอย่างนั้น และถ้าชาติไทยในน่านเจ้า
สูญไป ชาติไทยก็จะเสื่อมสูญไป ชาติไทยก็จะสูญชาติไป
ทั้งหมด แต่ถ้าวางเราไป เราก็จะมีชาติไทยอยู่ทางโนน
หากว่าไทยในน่านเจ้าจะสูญไป ไทยทางโนนก็ยังมีอยู่
ชนชาติไทยในภายหน้าจะต้องยอมรับว่าเราทำถูกในการที่
เราทิ้งน่านเจ้าไปสร้างชาติไทย คนไทยในชั้นหลัง ๆ จะ
ไม่เห็นว่าเป็นคนฉลาดเลย¹

เมื่อมาถึงสมัยการก่อตั้งอาณาจักรไทย ขุนลอ โอรสของขุนบรม ได้แนะนำ
ตักเตือนพระเจ้าวสัน ซึ่งจะเดินทางไปตั้งอาณาจักรอยุธยา ในบทละครเรื่อง อานภาพแห่ง-
ความรัก ดังนี้

ขุนลอ - อย่าลืมนะว่าความสำเร็จทั้งหลาย ไม่ว่าในชีวิตของใคร
ของชาติจะมีขึ้นโดยเหตุ ๒ ประการ ประการหนึ่งคือ
เราต้องรู้ให้แน่ ปรองปรองใจให้แน่วเราจะทำอะไร ต้องการ
ผลอย่างไร แลประการที่ ๒ ก็ทำความพากเพียรพยายาม
มุ่งหน้าไปทางนั้นโดยไม่หยุดหย่อน จะประสบความสำเร็จ
อย่างแน่แท้²

บทละครเรื่อง อานภาพของขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นเรื่องราวในสมัยสุโขทัย แต่
คำพูดของตัวละครก็ยังคงเป็นสำนวนภาษาของหลวงวิจิตรวาทการ ดังเช่นบทสนทนายาว

¹หลวงวิจิตรวาทการ, "น่านเจ้า", ติดกลางกับน่านเจ้า, หน้า 62.

²หลวงวิจิตรวาทการ, อานภาพแห่งความรัก (ฉบับอัดสำเนา), หน้า 4.

สามศร ซึ่งเป็นลูกขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด และ เญจมาศ ซึ่งเป็นพระนัดดาของ
พ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

- สามศร - ... พ่อขุนรามคำแหง ผู้สร้างความเป็นใหญ่ให้แก่
ชาติไทย และความยิ่งใหญ่ของชาติไทยที่พ่อขุนทรง
สร้างให้เรานี้ก็เป็นมรดกที่เราได้รับ
- เญจมาศ - เราก็คงหาไว้ชั้ละ มรดกอันนั้น
- สามศร - เราจะไม่สามารถรักษาไว้ได้ ถ้าเราไม่ทำให้กอง-
มรดกอันนี้ใหญ่โตขึ้นแข็งแรงยิ่งขึ้น ถ้าเราไปทะเลาะ
หรือมีวาทความสับสนส่วนตัว ทำให้กองมรดกอันนี้เสื่อม-
โทรมลงไป หรือเล็กลงไป ก็จะเป็นบาปกรรม ความ
ชั่วร้ายของเราเอง ฉันทเองไม่ใช่ชาวสุโขทัย ฉันทมี
เชื้อสายมาจากผู้ที่เป็นศัตรูของสุโขทัย ฉันทยังมีความ
คิดอย่างนี้ หลิงเป็นชาวสุโขทัยแท้ หลิงเป็นราชันย์คดา
ของพ่อขุน ทำไมหลิงไม่คิดอย่างอื่นคิดบ้าง ¹

ต่อมาบทละครที่เป็นเรื่องราวในสมัยกรุงศรีอยุธยาคือ นเรศวรประกาศอิสรภาพ
มีคำพูดของสมเด็จพระนเรศวร ดังนี้คือ

- พระนเรศวร - ... อิสรภาพเป็นสิ่งที่เรารักยิ่งกว่าชีวิต เมื่อยังมีอยู่
ก็ต้องพยายามรักษาไว้ เมื่อเสียไปก็ต้องพยายามกู้กลับ
คืนมา ²
- พระนเรศวร - เพื่อนทหารและพลเมืองทั้งหลาย บัดนี้เราไ้ทำการใหญ่
กู้อิสรภาพของเราสำเร็จแล้ว เมืองไทยซึ่งเป็นดวงแก้ว
ตกอยู่ในอำนาจพม่าถึง 15 ปีใดคงคืนเป็นเสรีรัฐอิสระ
ชาวไทยไม่ยอมมาอยู่ กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี ขอใ้พทาน
ทั้งหลาย บรรดาที่ไ้ฟังเสียงของเราในวันนี้ จงบอก-
กล่าวป่าวร้องแก่ชาวไทยทั้งชาติว่า ดวงวิญญานของพระ-
นเรศวรมหาราช จะคอยคุ้มครองรักษากรุงไทย เรา
เชื่อมั่นอยู่เต็มใจชาวไทยนี้สามารถ ถึงแม้ในภายหน้า

¹หลวงวิจิตรวาทการ, อ่านภาพพ่อขุนรามคำแหง, หน้า 46 - 47,

²หลวงวิจิตรวาทการ, "นเรศวรประกาศอิสรภาพ", วิจิตรสาร เล่ม 1,
หน้า 126.

จะเพลิงพล้ำพลั้งพลาดอุปราชย์ลงไปบ้าง ก็จะมี
คนไทยเก่งกลาหาทางแก้ไขคงคืนเป็นอิสระ
ไทยจะเจริญ ไทยจะชนะ ดวยกำลังแห่งความ
รักชาติ" ¹

แม่แต่บทละครที่เป็นเรื่องราวในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น เรื่อง ศึกกลาง
คำพูดของตัวละครก็ไม่ต่างไปจากบทละครอื่น ๆ ที่ต่างยุคต่างสมัยกัน เช่นคำพูดของ คุณหญิง
จันทร์ และ คุณหญิงมุกด์ ที่พูดกับคนไทยที่มาช่วยกันต่อสู้ที่มาว่า

- มุกด์ - ทุกคนกลับไปทำมาหากินตามภูมิลำเนาใ้ใจ แต่ขอให้จำไว้
ว่า การศึกสงครามอาจมีขึ้นโดยที่เราไม่รู้ตัว ฉะนั้นพวก
เราต้องเตรียมตัวให้พร้อมไว้เสมอ เมื่อมีชาติศัตรูโจมตี เขา
มาก็ให้เราสามารถจับอาวุธขึ้นป้องกันบ้านเมืองไทยที่
เหมือนกัน
- จันทร์ - แสดงให้โลกเขารู้ว่า ถ้าใครย้ายบ้านเมืองของเรา
เราทุกคนยอมสละชีพเพื่อชาติ ถ้าชาติชนะก็ไ้ไป
แต่แผ่นดิน ส่วนคนนั้นจะไม่มีเหลือไว้ให้เขาใช้ ²

ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า จากตัวอย่างคำพูดของตัวละครเหล่านี้ ไม่ว่าตัวละครจะเป็นชนชั้นใด
และอยู่ในยุคสมัยใด ส่วนภาษาที่ตัวละครพูดเป็นส่วนเดียวกัน คือ มีลักษณะเป็นภาษาเขียน
ซึ่งเป็นส่วนภาษาของหลวงวิจิตรวาทการทั้งสิ้น จึงกล่าวได้ว่า คำพูดของตัวละครส่วนใหญ่
มีได้ออกมาจากบุคลิกลักษณะและความคิดของตัวละครเอง แต่เป็นความคิดและคำพูดของหลวง-
วิจิตรวาทการที่อาศัยปากของตัวละครเป็นกระบอกเสียง ดังนั้น คำพูดต่าง ๆ ที่ออกมาจาก
ปากของตัวละคร จึงไม่ค่อยมีพลัง และไม่เร้าใจให้คนถูกยึดอารมณ์ร่วมกับตัวละครเท่าที่ควร
แต่ทั้งนี้ยกเว้นคำพูดของดวงจันทร์ในบทละครเรื่อง เลือดสพรหม ที่ปลุกใจให้คนไทยต่อสู้มา ³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

² หลวงวิจิตรวาทการ, "ศึกกลาง", ศึกกลางและน่านเจ้า, หน้า 18.

³ อาจถึงแล้วในหน้า 171.

เพราะคำพูดของดวงจันทร์ออกมาจากแรงผลักดันภายในของตัวเอง และภาษาที่พูด ก็เป็นภาษาแบบชาวบ้านธรรมดา ๆ ดังนั้นคำพูดที่ออกมาจึงเป็นคำพูดที่มีพลัง คือ "พวกเรา มีน้อย เราไม่มีอาวุธจะต่อสู้ แต่เลือกสุพรรณไม่เคยกลัวใคร สู้เถอะ มีเท่าไรสู้เท่านั้น เราไม่มีอาวุธจะต่อสู้ มาพวกเรา พวกเลือกสุพรรณอยู่ที่ไหนบ้าง มากันไหนหมด เลือกสุพรรณ ไม่เคยพลาด ใครคว่ำอะไรใครก็มาเถิด มาด้วยกัน มาตายด้วยกัน"¹ เป็นต้น

ข. บทสนทนาโต้ตอบระหว่างตัวละครเอกฝ่ายชายและหญิง เขว้าจะเป็นบทสนทนาในขณะที่ตัวละครแสดงความรักต่อกัน แต่คำพูดโต้ตอบของตัวละครทั้งสองแหลมคมและเสียดสีกัน (Witty Language) แสดงปฏิภาณไหวพริบและความสามารถในการใช้ภาษาของหลวงวิจิตรวาทการ ทำให้คนดูสนุกสนานกับการประชันระหว่างหนุ่มสาว นอกจากนี้ หลวงวิจิตรวาทการ ยังใช้วาทีลึบโยงเรื่องความรักระหว่างหนุ่มสาวมาเป็นความรักชาติ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ในการแต่งบทละครของท่าน ดังเช่น บทสนทณาระหว่างสุดจิต กับ เนื่อง ในบทละครเรื่อง ศึกกลาง คือ

สุดจิต	-	เนื่องตกลงแล้วหรือ	เนื่องขังรักพ่อยุหรือ
เนื่อง	-	นี่มันตกลงเรื่องรบ	ไม่ใคร่ตกลงเรื่องรัก
สุดจิต	-	แต่รักระหว่างรบก็มีใคร	ไม่ไช่หรือเนื่อง
เนื่อง	-	รบเสียก่อนดีละ	แล้วจึงค่อยรัก

คืนนี้ 10 ทุ่มเราจะยกเขาไปลงค่ายพม่า เราจะใคร่ทำการแตกหักกันในครั้งนี้²

บทสนทณาระหว่างกิ่งแก้ว กับ เจ้าชาย ในบทละครเรื่อง นางเจ้า ดังนี้

เจ้าชาย	-	ฉันสำราญว่าฉันเป็นพระโอรสเจ้าฟ้าขุนนางเจ้า
กิ่งแก้ว	-	แต่เจ้าฟ้าไม่ใช่คุกรักของฉันหรือคะ คุกรักของฉันสูงกว่าเจ้าฟ้าอีก เขาเป็นสุพรรณรัก ฉันบูชาฉันสามารถจะสละชีวิตและเลือดเนื้อให้เขาได้

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, เลือกสุพรรณ, หน้า 18.

² หลวงวิจิตรวาทการ, "ศึกกลาง", เรื่องเดิม, หน้า 16.

- เจ้าชาย - ไครนะ คู่รักของเธอคนนั้น สูงกว่าเจ้าพ่อของฉัน
แล้วจะมีใครอีก
- กิ่งแก้ว - ชาติคะ ความรักของฉันคือ ความรักชาติ¹

หรือบทสนทนาระหว่างสามีกับ เบญจมาศ ในบทละครเรื่อง อานาภาพพจน์ -

รามคำแหง เช่น

- เบญจมาศ - ไม่มีใครอื่นที่เธอจะรักไปยิ่งกว่าฉัน ใช่ไหม
- สามี - ผู้ที่ฉันจะต้องการไปยิ่งกว่าหญิงคือ ประเทศชาติ ฉันต้อง
ขอโทษในขณะนี้ เป็นการไม่คิดที่จะบอก - แกหญิงอย่างนี้
ไม่ใช่วิธีการที่จะพบกับหญิง เพราะการพบกับหญิงนั้น
จะต้องพูดว่ารักเธอมากกว่าฟ้ากว่าสวรรค์ มากกว่าชีวิต
จิตใจ หรือสิ่งใด ๆ ในจักรวาล แต่ฉันอยากจะเป็นคน
สุจริต ขอให้อันมีของรักอีกอย่างหนึ่ง และขอรักมากกว่า
หญิง คือ ประเทศชาติ
- เบญจมาศ - ไบร่ซี ฉันอยากจะรักผู้มากกว่าชาติ
- สามี - อันที่จริง ผู้เป็นเพียงส่วนหนึ่ง เศษหนึ่ง หรือเป็นผืน
เป็นตุ๊กตาคือหนึ่งของชาติเท่านั้นเอง, ทำไมจะรักแต่เพียง
เศษ เพียงตุ๊กต โดยไม่รักโอบอ้อมทั้งส่วนใหญ่ส่วนรวม
ทำไมจะมารักแค่กรวดเม็ดทรายเพียงเม็ดเดียวโดยไม่รัก
บ้านทั้งบ้าน ชาติทั้งมวล ก็จะทำไมพบว่ามีอยู่ที่ไหน²

นอกจากนั้น ยังมีบทสนทนาของตัวละครที่โต้ตอบกันในลักษณะอุปมาอุปมัย ดังเช่น
บทสนทนาระหว่าง ชุนฟ้า กับ จามรี ในบทละครเรื่อง อานาภาพแห่งความเสียดสี เช่น

- ชุนฟ้า - มันเป็นความฝันของฉัน ฝันอยู่ทุกคืนวัน
- จามรี - ฝันถึงอะไรคะ
- ชุนฟ้า - ฝันถึงความสุขที่คอยเราอยู่เบื้องหน้า ฝันถึงเวลาที่เรา
จะใคร่รวมรักรวมเรือน เริ่มสร้างชีวิตของเราเหมือนนก
ที่สร้างรัง
- จามรี - นกอะไรคะ

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, น่านเจ้า, หน้า 44.
² หลวงวิจิตรวาทการ, อานาภาพพจน์รามคำแหง, หน้า 42.

- ขุนฟ้า - นกกระจาบ เมื่อเห็นใบพุงกัรอนลงคาบ แลวเพียร
ขนออกมาทำรัง เป็นที่โหดเหี้ยมแถมมนุษย์ในการ
สร้างดินที่อยู่และสร้างตัว
- จามรี - ฉันทอยากจะขึ้นถึงนกอีกชนิดหนึ่ง
- ขุนฟ้า - เธออยากจะขึ้นถึงนกอะไร
- จามรี - นกฟิราบ เพราะมันเป็นนกที่รักถิ่นรักรังของมัน จะ
เอาตัวมันไปห่างจากถิ่น จากรังสักเพียงไรนั้นก็พยายาม
บินกลับไปกลับรังของมันจนโต ฉันทคิดว่ามันสนใจใฝ่เรา
รักถิ่นประเทศ ไม้ล้มบานเมืองของเรา ¹

ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า บทสนทนาโต้ตอบของตัวละครเหล่านี้ใช้ภาษาที่ไพเราะ มีลักษณะ
เป็นวรรณศิลป์และวาทีศิลป์ มากกว่าเป็นคำพูดโต้ตอบที่เป็นไปตามธรรมชาติ บทสนทนา
ที่เชือดเฉือนกันของตัวละครเช่นนี้ ทำให้บทละครของหลวงวิจิตรวาทการน่าสนใจและน่า
ติดตามมากขึ้น เพราะทำให้คนดูสนุกสนานกับการแสดงปฏิภาณไหวพริบในการโต้ตอบของ
ตัวละคร และถ้าหากหลวงวิจิตรวาทการ จะไม่พยายามยึดเยียดความรักชาติลงไป คำพูด
ของตัวละครมากจนเกินไป ก็จะทำให้บทละครของท่านมีคุณค่าทางวรรณศิลป์มากกว่านี้

ค. บทสนทนาของตัวละครประกอบอื่น ๆ ซึ่งมักจะเป็นขุนนาง ทหาร หรือ
ชาวบ้านสามัญชน คำพูดของตัวละครเหล่านี้มักจะเป็นไปตามธรรมชาติ ตามชนชั้นทางสังคม
ตลอดจนบุคลิกลักษณะของตัวละครมากขึ้น ตัวอย่างเช่น คำพูดของสุดใจและขุนพิมล ใน
บทละครเรื่อง ศึกกลาง แสดงให้เห็นว่า สุดใจเป็นคนเห็นแก่ทรัพย์สมบัติมากกว่าอะไรทั้งสิ้น
เป็นคนหนาเลือดและปากกราย ส่วนคำพูดของขุนพิมล แสดงให้เห็นว่า ขุนพิมลเป็นคนดี มี
เมตตากรุณา โอบอ้อมอารี มีความยุติธรรม เช่น

- สุดใจ - เป็นย้งใจบางคะ วันนี้
- ขุนพิมล - วันนี้ไม่สู้บายมากกว่าวันก่อน ๆ
- สุดใจ - นี่เฮลละคะ ชีวีตของคนเรานะไม่เที่ยง ดิฉันจึงได้
เตือนเสมอ ว่าเรื่องทรัพย์สินเงินทองนะทำไว้อยู่
ให้เรียบร้อย หลาดหลังลงไม้คนข้างหลังจะไดไม-

¹หลวงวิจิตรวาทการ, อำนาจแห่งความเสียสละ, หน้า 44.

ลำบาก

ขุนพิมล

สุดใจ

- นี่แน่ะสุดใจ หวงทรัพย์สะเป็ดมากกว่าตัวฉันเงี้ยหรือ
- ก็หวงด้วยกันทั้งนั้นแหละละ ขอสำคัญที่สุดก็คือ เด็ก
ถ้าฝากทั้งสองคนขึ้นบนแอบอาศัยอยู่ในบ้านของฉันนี่แหละ
มันจะก่อใหญ่ พินัยกรรมของคุณก็ไม่ทำ

ขุนพิมล

สุดใจ

- ฉันไม่ทำ เมื่อฉันตายไปก็ให้เขาแบ่งกันตามกฎหมาย
ใครมีส่วนได้ก็ให้เขาได้ไป
- เมินเสียชาติหนึ่งเถอะ ที่คนอื่นจะมามีส่วนแบ่งมรดก
เอาไปจากลูกของฉัน อยาหวังเลย¹

ฯลฯ

นอกจากนี้ บทสนทนาของตัวละครที่เป็นชาวบ้านสามัญชนก็ใช้ภาษาชาวบ้าน
ตามสถานภาพของตน ดังเช่น บทสนทณาระหว่างชาวบ้าน ในบทละครเรื่อง นางเงาะ คือ

ชายชาวบ้านคนที่ 1 -เออะ นั้นใครกัน

ชายที่แต่งตัวเป็นจีน 1 -อ่าว ล่าฉันไม่ได้ออกหรือ คนบ้านเดียวกันแท้ ๆ นี่นา

ชายชาวบ้านคนที่ 2 -ฮือ อายหมึก ทำไมรังแต่ตัวอย่างนั้นละ

ชายที่แต่งตัวจีน 2 -อ่าว แกล้มเห็นกระบวนแห่เมื่อตะกั้นหรือวะ

ชายชาวบ้านคนที่ 1 -เห็น ทำไม

ชายที่แต่งตัวจีน 1 -ฉันสองคนนี่มาในกระบวนแห่นั้นยังงี้ มาถึงบ้านก็แวะ
มาเยี่ยมพวกเราหน่อย แดฉันจะตองรับตามไปไหน
กระบวนแห่ที่จะเขาเมือง²

ฯลฯ

หรือบทสนทณาระหว่างเด็กชาวบ้านในเรื่อง พระเจ้ากรุงธน มีลักษณะเป็นไป
ตามธรรมชาติของเด็ก แต่คำพูดของเด็กที่พูดกับผู้ใหญ่ โดยลงท้ายด้วย "ครับ" หรือ
"ขอรับ" เขาวางจะแสดงความสุภาพ แต่ก็ไม่เข้ากับบรรยากาศในท้องเรื่องนัก เช่น

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, "ศึกถลาง", เรื่องเดิม, หน้า 4.

² หลวงวิจิตรวาทการ, "นางเงาะ", เรื่องเดิม, หน้า 59.

- ประไพ - มีเรื่องอะไรจึงมาเกิดชกต่อยกันขึ้นยังงี้ละ
 เด็กจีน - มันคิงหางเบียดผมครับ
 เด็กไทย - มันคาตะก่อนขอรบ
 เด็กจีน - มึงคาฏาก่อน
 เด็กไทย - มึงคาฏาก่อน
 เด็กจีน - มึงคาฏาก่อน
 เด็กไทย - มึงคาฏาก่อน
 ประไพ - ซ่า ซ่า มานี้ ลุงจะเอาอะไรให้ทั้ง 1

ฯลฯ

จากตัวอย่าง บทสนทนาของตัวละครข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า มีลักษณะเป็นภาษาพูดตามธรรมชาติ ทำให้ละครดูเป็นจริงเป็นจังขึ้น และทำให้คนดูรู้สึกว่าคุณพูดของตัวละครเป็นตัวของตัวเอง แม้กระนั้นการใช้คำพูดของตัวละครซึ่งเป็นชาวบ้านธรรมดา ๆ หนึ่งคำก็ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ ตามยุคสมัยก็มีอยู่บ้าง เช่น บทสนทาระหว่างดวงจันทร์กับหญิงชาวบ้านในบทละครเรื่อง เลือกสุพรรณ เช่น

- ดวงจันทร์ - นี่เกิดเรื่องอะไรอีกละ นี้นะ
 หญิง - ถูกทหารฆ่ามาตายละ
 ดวงจันทร์ - ทำไมมันถึงฆ่ามาเอาอีกละ
 หญิง - มันบอกว่า คุณ เป็นตัวกรโหดจระโธของมันถูกประหารมันก็ตามมาแก้แค้น²

ฯลฯ

จะเห็นว่า ไม่น่าจะเป็นไปได้ที่หญิงชาวบ้านจะพูดกับดวงจันทร์ซึ่งก็เป็นชาวบ้านเหมือนกัน โดยลงท้าวว่า "ตะ" และใช้สรรพนามเรียกดวงจันทร์ว่า "คุณ" แต่อย่างไรก็ตาม บทสนทนานี้ก็ยังเป็นสำนวนพูด จึงฟังดูไม่ขัดหูนัก

บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ มีบทสนทนาทั้งที่เป็นภาษาที่เรียบเรียงอย่างดีแล้ว ซึ่งมีลักษณะเป็นภาษาเขียน ภาษาที่โต้ตอบกัน มีลักษณะเป็นวาทศิลป์และ-

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, "พระเจ้ากรุงธน", เรื่องเดิม, หน้า 97.

² หลวงวิจิตรวาทการ, เลือกสุพรรณ, หน้า 21.

วรรณศิลป์ ตลอดจนภาษาที่เป็นไปตามธรรมชาติของตัวละครซึ่งแสดงให้เห็นบุคลิกลักษณะของตัวละครและชนชั้นของตัวละคร แต่บทสนทนาที่ทำให้บทละครของหลวงวิจิตรฯ เกินและเป็นที่ติดใจของคนดู ก็คือ คำพูดคม ๆ ของตัวละครที่พูดโต้ตอบกัน "ละครแทบทุกเรื่องมักมีคำพูดคม ๆ อยู่เสมอ เรื่องการใช้คำพูดดีมาก" ¹

5. ฉาก (Setting)

บทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ แต่งขึ้นเพื่อใช้แสดง ดังนั้น บทละครส่วนใหญ่จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับฉากและบรรยากาศในฉากไม่มากนัก การบรรยายละเอียดของฉากนั้น ผู้แต่งจะบอกก่อนเริ่มตนเรื่องว่า ละครเรื่องนั้น ๆ มีทั้งหมดกี่ฉาก ฉากอะไรบ้าง และจะบอกอีกครั้งในตอนเริ่มต้นของฉากแต่ละฉาก เช่น

บทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ มี 6 ฉาก

- ฉาก 1 - หุงนาริมลำน้ำสุพรรณ สมมติเป็นเวลาที่หม้ายกเมืองสุพรรณ แสดงให้เห็นภาพหญิงชายชาวสุพรรณกำลังตกอยู่ในอำนาจของพม่า ถูกพม่าเขียนตีและใช้แรงงานหนัก เช่น ตักน้ำ ตำข้าว ผ่าฟัน และทำอาหารเลี้ยงกองทัพพม่า ในบรรดาหญิงชายเหล่านี้มีสตรีสาวชาวสุพรรณคนหนึ่งชื่อ "ดวงจันทร์" ถูกจับมาใช้แรงงานหนักในที่นี้พร้อมแม่ของตนซึ่งชรามากแล้ว
- ฉาก 2 - ฉากเดิม เวลากลางคืน
- ฉาก 3 - ฉายมังมหาสุรนาท เห็นนายกองและทหารพม่า มังมหาสุรนาทออก
- ฉาก 4 - ป่าที่ประหารมังราย เห็นภาพเตรียมประหาร
- ฉาก 5 - ป่าที่ดวงจันทร์พบพ่อแม่อุทิศชีวิต
- ฉาก 6 - ที่ที่พวกเลือดสุพรรณต่อสู้พม่าและเผชิญหน้ากับความตาย

หรือบทละครเรื่อง ศึกกลางฟ้า มี 8 ฉาก ได้แก่

- ฉาก 1 - ฉากลานหน้าบ้านแบบเก่า เป็นบ้านคนมั่งคั่ง เปิดม่านมีขุนพิณเลาของบ้านนั่งอยู่บนม้านั่งในส่วน มีคนไข้อยู่ควยสองคน

¹ สัมภาษณ์ ๓ มন্ত্রী ตรีวิทย์, 28 มกราคม 2523.

- คนหนึ่งนั่งหัด อีกคนหนึ่งกำลังบดยา พุทพิมลอยู่ในวัยชรา มีอาการป่วย
- ฉาก 2 - ริมทะเล สูดจิตกับเนืองนั่งอยู่ด้วยกัน
- ฉาก 3 - ที่แห่งเดียวกับฉาก 2
- ฉาก 4 - หุ่นบ้านเรือขลุ่ย คุณหญิงจันทร์อยู่กับน้องสาว นอม เนือง และคนอื่น ๆ
- ฉาก 5 - ฉากตายเวลากลางคืน เนืองกับนักรบสายหญิงอยู่ด้วยกัน
- ฉาก 6 - เหมือนฉาก 4
- ฉาก 7 - บ้านจน ๆ กระท่อมเล็ก ๆ
- ฉาก 8 - แห่งเดียวกับฉาก 1

ฯลฯ

เมื่อจะมีการแสดงละคร หลวงวิจิตรวาทการ จะบอกความประสงค์ของแต่ละฉาก "ครูโหมต ว่องสว่างดี เป็นผู้ออกแบฉาก" ¹ และ "ช่างจิตรกรรมจากกรมศิลปากรมาเขียนฉากให้" ² ซึ่งเป็นที่เชื่อได้ว่า ฉากละครของหลวงวิจิตรวาทการ จะต้องจัดให้ใกล้เคียงความจริงมากเท่าที่จะทำได้ ทั้งยังต้องมีความประณีตงดงาม และเป็นฉากที่ตื่นตาตื่นใจคนดู เพราะ "ฉากและเครื่องประกอบจะต้องทำให้วิจิตรงดงามสมกับเป็นละครของชาติ" ³ ดังนั้น ฉากละครของหลวงวิจิตรวาทการ จึงอาจเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ดึงดูดความสนใจของคนดูให้เพลิดเพลิน และตื่นตาตื่นใจกับความงามของฉาก

6. กลวิธีการแต่ง (Technique)

เป็นที่ทราบแล้วว่า บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ มีจุดมุ่งหมายที่จะปลูกฝังแนวความคิดเกี่ยวกับความรักชาติสู่ประชาชน ดังนั้นการใช้กลวิธีในการแต่ง-

¹ สัมภาษณ์ วนิดา สิทธิธรรม, 13 มกราคม 2523.

² สัมภาษณ์ คุณหญิงประภาพรธรรม วิจิตรวาทการ, 12 กุมภาพันธ์ 2523.

³ "บันทึกเรื่องปรับปรุงดนตรีและละคร", ศรีกรุง, 6 ตุลาคม 2485, หน้า 4.

บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จึงต้องคำนึงถึงหลักใหญ่ ๆ 2 ประการคือ ประการแรก บทละครจะต้องสื่อแนวความคิดสำคัญไปสู่ประชาชนคนดูใหม่มากที่สุด และประการที่สอง คือบทละครจะต้องให้ความสำเร็จอารมณ์แก่คนดู และดึงดูดความสนใจของผู้ดูส่วนมาก

1) กลวิธีในการสื่อความคิดไปสู่คนดู

แนวบาทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จะมีเนื้อเรื่อง แก่นเรื่อง และโครงเรื่อง แตกต่างกันไป แต่แนวความคิดสำคัญซึ่งปลุกใจให้รักชาติ และกลวิธีในการแต่งเพื่อสื่อความคิดสำคัญนี้ไปสู่ประชาชนคนดู ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ

ก. การเริ่มต้นเรื่อง บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ส่วนใหญ่ จะเริ่มต้นด้วยการบอกวัตถุประสงค์และความเป็นมาของบทละครแต่ละเรื่อง ซึ่งอาจนำเสนอในรูปของ "คำชี้แจงของผู้แต่งก่อนการแสดง" หรือ "ฉากนำ"

(1) การเริ่มต้นเรื่องโดยประกาศคำชี้แจงของผู้แต่งก่อนแสดง ได้แก่ บทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ ราชมนุ พระเจ้ากรุงธน ที่กกลาง สีหราชเดโช ทรพดำ อานภาพแห่งความเสียสละ และ อานภาพแห่งความรัก

คำชี้แจงของผู้แต่งที่บอกวัตถุประสงค์ของบทละครก็คือ การบอกแนวความคิดสำคัญของบทละครโดยตรงนั่นเองว่า ต้องการจะแสดงอะไร แนวการบอกแนวความคิดสำคัญแก่ผู้ดูโดยตรงจะเป็นการจำกัดเสรีภาพของผู้ดูในการคิดและตีความหมายเอง แต่การที่หลวงวิจิตรวาทการ ต้องใช้วิธีนี้ อาจเป็นเพราะคนดูละครของท่านเป็นคนหลายระดับ มีทั้งที่เป็น ข้าราชการ นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนชาวบ้านธรรมดา ๆ หากท่านไม่บอกแนวความคิดสำคัญก่อนการแสดงแล้ว ผู้ที่มีการศึกษาคำเมื่อดูละครจบแล้ว อาจจะไม่สามารถรับสารของท่านก็ได้ ดังเช่นบทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวคำชี้แจงว่า

... ตามความเข้าใจของพวกเรา พวกเราเป็นคนโหดร้ายและขมขื่นคนไทยมาก แต่ความจริงคนดีของเขาก็มีมากเหมือนกัน ... ถึงเมไทยกับพม่าจะเป็นศัตรูกันมาสักเพียงไร ก็มีทางที่จะรักใคร่หาทางผูกมิตรกัน การที่เราแพ้เขาก็เพราะเราอ่อนกำลังกว่าเขา สิ่งที่เราควรจำเป็นบูธเรียนนั้น อยู่ที่การชวนชายเพิ่มพูนกำลังของเรา ไม่ใช่ฆ่าพยายบาทโกรธแค้นเขา¹

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, "คำชี้แจงของผู้แต่ง", เลือดสุพรรณ, หน้า 17.

หรือ บทละครเรื่อง ราชมนู ผู้แต่งได้ชี้แจงว่า

... เพื่อแสดงให้เห็นว่าคนไทยไม่เคยรุกรานรัฐเขมรเล่น
เปล่า ๆ เพื่อให้เป็นที่เข้าใจกันว่า การรบพุ่งระหว่างไทยกับเขมร
ที่เป็นมาๆ แรกก่อน ๆ เป็นเพียงอุบัติเหตุที่ผอัญเขมรมีพระเจ้าแผ่นดิน
ไม่ดี เช่นนักพระสกุณา แต่หัวใจชาวเขมรและชาวไทยคงรักใคร
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเสมอ เพื่อให้ไทยมีไมตรีจิตต่อเขมรโดย-
เหตุที่มีเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมอันเดียวกัน¹

ฯลฯ

คำชี้แจงของผู้แต่งที่บอกวิธีการแต่ง เช่น บทละครเรื่อง พระเจ้ากรุงธน
ซึ่งผู้แต่งได้ชี้แจงว่า "ในการแต่งบทละครเรื่อง พระเจ้ากรุงธน นี้ผู้แต่งได้พยายาม
ดำเนินเรื่องส่วนสำคัญให้เป็นไปตามประวัติศาสตร์ แม้คำพูดของผู้แสดงเป็นพระเจ้า-
กรุงธนก็พยายามให้เป็นไปตามพระราชดำรัสของพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งกรมหลวงนรินทร-
เทวี ... ทรงจดบันทึกไว้"² หรือ บทละครเรื่อง ศึกกกลาง ผู้แต่งได้ชี้แจงว่า " ...
ข้าพเจ้าพยายามเก็บเอาความงามของละครโบราณมาบรรจุไว้ เช่น ในตอนต้น ๆ ได้
เอาความคิดจากเรื่องมณีพิชัย ในตอนปลายเอาความคิดจากเรื่องสังข์ทอง"³ เป็นต้น

คำชี้แจงที่บรรยายความเป็นมาของเนื้อเรื่องเพื่อให้ประชาชนคนดูเข้าใจเรื่อง
ยิ่งขึ้น แต่อาจเป็นผลเสียเพราะทำให้คนดูหมดความสนใจที่จะติดตามเรื่องราวโดยตลอด
ทั้งนี้เพราะคนดูทราบเรื่องทั้งหมดแล้ว ดังเช่น บทละครเรื่อง สี่ทราษเคโซ ผู้แต่งได้
บรรยายว่า "สี่ทราษเคโซเป็นนายทหารคนสำคัญยิ่งคนหนึ่งของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
.... เมื่อพูดถึงการทำงาน พระยาสี่ทราษเคโซต้องลำบากตรากตรำและเสี่ยงภัยยิ่งกว่า-
คนอื่น เคยถูกข้าศึกจับตัวไปจองจำด้วยเครื่องพันธนาการแล้วหลุดออกมา ... ทั้ง ๆ ที่
สมเด็จพระนารายณ์ ตรัสชมเชยว่าเป็นยอดทหาร แต่ไม่ปรากฏว่าสี่ทราษเคโซได้รับความ
รุ่งโรจน์อย่างไร"⁴ หรือบทละครเรื่อง อานภาพแห่งความเสียสละ ผู้แต่งได้บรรยายว่า

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, "คำชี้แจงของผู้แต่ง" ในราชมนู, เรื่องเดิม, หน้า 30-31.
² หลวงวิจิตรวาทการ, "คำชี้แจงของผู้แต่ง" ในพระเจ้ากรุงธน, เรื่องเดิม, หน้า 78.
³ หลวงวิจิตรวาทการ, "คำบรรยายก่อนเริ่มแสดง" ในศึกกกลาง, เรื่องเดิม, หน้า 1.
⁴ หลวงวิจิตรวาทการ, "คำชี้แจงก่อนแสดง", สี่ทราษเคโซ, หน้า 1.

ละครเรื่อง "อำนาจแห่งความเสียสละ" นี้แสดงถึงประวัติศาสตร์
ตอนหนึ่งของการก่อตั้งอาณาจักรไทย ... บางครั้งพระมหากษัตริย์ไทย
ต่างราชอาณาจักรกัน ไททรงทำงานอย่างเดียวกัน และทำด้วยความ-
กลมเกลียว เช่น ในตอนพุทธศักราช 1800 เศษ ... พ่อขุนรามคำแหง
พระมหากษัตริย์สุโขทัยทรงรวมอาณาจักรไทยทางใต้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
และพ่อขุนเมงราย พระมหากษัตริย์ลานนาไทย ทรงรวบรวมอาณาจักรไทย
ทางเหนือ ... พ่อขุนเมงรายมีพระราชประสงค์จะรวมศรีภูมิเข้ากับ-
ลานนาไทยโดยมีต้องรบราฆ่าฟันกันในระหว่างไทยด้วยกัน ไททรงใช้อำนาจ
มนตรีผู้ฉลาดของพระองค์ดำเนินการเรื่องนี้จนประสบผลสำเร็จ ไทศรีภูมิ
สมพระประสงค์โดยมิต้องเสียเลือดเนื้อ " 1 เป็นต้น

(2) การเริ่มตนด้วยฉากนำ ไทแก่ บทละครเรื่อง เจ้าหญิงแสนหวี น่านเจ้า
ครุฑคำ อำนาจแห่งความเสียสละ และ อำนาจพ่อขุนรามคำแหง

ฉากนำที่ตัวละครออกมาสนทนาถึงความเป็นมาของเรื่องก่อนที่จะโยงเข้าสู่เนื้อ-
เรื่อง เช่น บทละครเรื่อง เจ้าหญิงแสนหวี ครูได้บรรยายให้นักเรียนฟังเกี่ยวกับแควน-
แสนหวี และ แควนเขมรรัฐ ซึ่งต่อมาเรียกว่า เชียงตุง หรือบทละครเรื่อง น่านเจ้า มี
ตัวละครชาย 2 คนออกมาสนทนาถึงประวัติกึ่งแก้วซึ่งเป็นต้นไม้ที่เคื่อนหนักถึงประวัติของ
ชาติไทย เป็นต้น

ฉากนำที่เป็นระบำ ประกอบเพลงซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวโยงกับเนื้อเรื่อง จากนั้น
ผู้แสดงระบำก็มาสนทนาเกี่ยวกับความเป็นมาของเรื่องก่อนที่จะโยงเข้าหาเนื้อเรื่อง เช่น
อำนาจพ่อขุนรามคำแหง มีระบำในเพลง "ในนามีปลา ในนามีข้าว" จากนั้นผู้แสดงระบำ
ก็ผลักดันอันติลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงและอธิบายที่ละบรรทัด แล้วจบลงด้วยการกล่าว
ถึงอำนาจยิ่งใหญ่ของพ่อขุนรามคำแหง ส่วนบทละครเรื่อง อำนาจแห่งความเสียสละ
มีฉากนำเป็นระบำไทยภูมิตร ชุมชุมเผ่าไทย และขออุทิศ จากนั้นผู้แสดงระบำซึ่งแต่ง
ตัวเป็นไทยภาคกลาง ไทยลานนา ไทยลานช้าง ไทยสิบสองจุไทย และไทยอาหม
มาสนทนากัน เรื่องชนชาติของตนต่างก็เป็นไทย ขุนบรมเป็นกษัตริย์องค์แรกของไทยที่สร้าง

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, "คำบรรยายก่อนเริ่มแสดง", อำนาจแห่งความเสียสละ,
หน้า 11.

อาณาจักรไทยในแหลมทอง โดยส่งโอรส 6 องค์ไปสร้างบ้านเมือง คือ ลานช้าง ลิบสอง-
จุไทย ลิบสองพันนา หัวพันทั้งห้าทั้งหก หงสา โยนก และอโยธยา จนลงด้วย
ไทยลานนา เล่าถึงเหตุการณ์ที่พ่อขุนเม็งรายทรงรวมทริภุญชัยเข้ากับเชียงรายได้โดย
สันติวิธี โดยมีขุนฟ้าเป็นผู้ทำการสำเร็จ

อนึ่ง บทละครบางเรื่องเป็นเพียงต้นฉบับที่พิมพ์ อักสำเนา ทั้งนี้จึงไม่ปรากฏ
ว่ามีคำชี้แจงของผู้แต่ง หรือ ฉากนำ โดแก่ บทละครเรื่อง เบญจเพศ มหาเทวี พ่อขุน-
ผาเมือง และ ตายดาบหน้า แต่บทละครบางเรื่องก็มีทั้งคำชี้แจงของผู้แต่งและฉากนำ
โดแก่ เรื่อง ครุฑคำ และ อานภาพแห่งความเสียดสี เป็นต้น

เมื่อพิจารณาการเริ่มต้นของบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ
จะเห็นว่า การเริ่มต้นโดยใช้ฉากนำบอกความเป็นมาของเรื่อง แล้วโยงเข้าสู่เนื้อเรื่อง
นี้ ทำให้ละครดูมีศิลปะ มีความกลมกลืน และให้ความสำเร็จอารมณ์แก่ผู้ดูมากกว่าการประกาศ
คำชี้แจงของผู้แต่งก่อนแสดงโดยตรง แต่หากพิจารณาในแง่ความสัมพันธ์ผลในการสื่อความคิด
สำคัญผู้ดูแล้ว การประกาศคำชี้แจงของผู้แต่งก่อนแสดงก็ย่อมมีประสิทธิภาพมากกว่า

ข. การดำเนินเรื่อง

บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จะดำเนินเรื่องไปตามลำดับ
เหตุการณ์ตั้งแต่ต้นจนจบ มีบทละครประวัติศาสตร์เพียงเรื่องเดียว เท่านั้นที่มีการย้อนกลับ
ไปกล่าวถึงอดีต (Flashback) คือเรื่อง อานภาพพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งย้อนกล่าวถึงอดีต
ตอนที่พ่อขุนรามคำแหง เล่าถึงเหตุการณ์ในตอนที่พระองค์ชนช้างกับขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด
และเล่าประวัติของมะกะโทให้สามสรฟ้า กลวิธีในการย้อนกลับไปกล่าวถึงเหตุการณ์ในอดีตนั้น
หลวงวิจิตรวาทการ ใช้วิธีเปลี่ยนฉากตามเหตุการณ์ที่เล่าแล้วให้ตัวละครแสดงท่าทางตามเพลง
ไทยเดิมที่ร้องบรรยายเหตุการณ์ เมื่อจบแล้วก็เปลี่ยนกลับมาสู่ฉากเดิม ซึ่งนับว่าหลวงวิจิตร-
วาทการ ทำได้แบบเนียนพอสมควร คือทำให้คนดูแยกออกว่าเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นจริง เหตุการณ์
ใดเป็นเรื่องเล่าทำให้คนดูไม่สับสน

นอกจากบทละครจะดำเนินเรื่องอย่างเรียบง่ายแล้ว การสื่อความคิดสำคัญของเรื่อง
ผู้แต่งก็ใช้วิธีให้ตัวละครเอกของเรื่องพูดออกมาตรง ๆ มากกว่าที่จะให้คนดูคิดเอง ดังที่ผู้เขียน

เคยยกตัวอย่างไว้แล้วในตอนทีกล่าวถึงบทสนทนา

กลวิธีในการดำเนินเรื่องของบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ นอกจากจะดำเนินเรื่องโดยใช้การเจรจาเป็นส่วนใหญ่แล้ว หลวงวิจิตรวาทการ ยังใช้เพลงไทยเดิมในการบรรยายเหตุการณ์และดำเนินเรื่องด้วย โดยท่านเป็นผู้แต่งบทเอง และ นายมนตรี ตราโมท เป็นผู้บรรจุนำนองเพลงไทยเดิม¹ โดยเลือกให้สอดคล้องกับบรรยากาศของเรื่อง ดังเช่นในบทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ ซึ่งมีตัวเอกเป็นพม่า ดังนั้นเพลงที่ใช้บรรยายกิริยาท่าทาง หรือความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร จึงใช้ทำนองเพลงพม่า เช่น

พม่าเดิน

มั่งรายนายทหาร พม่าหนุ่ม กุลตักลุมด้วยจิตตึกตังสาร
เห็นพะมาขมุเหงไทยไหรำคาญ สังทหาร "เฮย จงมีจิตตเมตตา"
เห็นทหารไม เชื่อให้เหลุือกกลัน ชักดาบไลฟันหึ่งซ้ายขวา
"ใครชมเหงคนไทยไมเมตตา ชีวจะดับควยมือเรา"²

พม่าเพลง

พิศกุสาวน้อยนวลหงส์ รูปทรงงามเลิศเฉิดฉาย
อยุ่ทุกจะช่วยทุกขภัยไพบ้เทา จึงเขาไกลนางแลวพลาจตก
มันขมุเหงเธอมากหนักหนาหรือ ไปรุดอยาถึงไทยที่นั่นหาญหัก
พะมาตีก็มันะนงลักษณ์ มิใช่จักโหดร้ายไปทุกคน³

ฯลฯ

หรือในบทละครเรื่อง พระเจ้ากรุงธน ซึ่งพระเจ้ากรุงธน เป็นผู้ที่มีเชื้อสายจีน นอกจากนั้น เนื้อเรื่องยังแสดงความสามัคคีระหว่างประชาชนไทยและจีน ดังนั้น เพลงที่ใช้ในการดำเนินเรื่องจึงมีทำนองไปทางจีน เช่น

¹ ผู้เขียนจะศึกษาลักษณะเพลงไทยเดิมที่ใช้ประกอบในบทละครอย่างคร่าว ๆ พอให้เห็นลักษณะของบทละครเท่านั้น ทั้งนี้เพราะผู้เขียนมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาเฉพาะส่วนที่เป็นผลงานของหลวงวิจิตรวาทการเท่านั้น.

² หลวงวิจิตรวาทการ, เลือดสุพรรณ, หน้า 6.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

สำราญเงินชั้นเดียว

เชิญพระองค์ขึ้นดำรงเดลิงรัฐ
ทั้งจีนไทยขอถวายซึ่งชีวา
จะรักษาสามัคคีไม่มีขาด
จะรวมแรงรวมใจจนวายชนม

เป็นองค์จักรพรรดิบุกุเสษา
ไว้มอบเบื่องบพาทาถวนทุกคน
ถวายจีนไทยใดเป็นญาติมาแต่คน
กอบกอบผลรุ่งเรืองแก่เมืองไทย¹

มั่งกรนอย

เรายินดีที่ท่านมีไมตรีจิตต์
เมื่อเราถูกกรุงสยามยามต้องภัย
เมื่อบัดนี้บ้านเมืองหมดเรื่องเข็ญ
ขอไห้เราเงินไทยรักใคร่กัน

เป็นการดีที่ท่านคิดเช่นนั้นได้
ทั้งจีนไทยใครรวมกำลังกัน
ก็ควรเป็นมิตรดีไมตรีมัน
ช่วยบำรุงเขตแดนให้พลหายเอ๋ย²

ฯลฯ

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ คงพอที่จะทำให้เห็นลักษณะการใช้เพลงไทยเดิมในการบรรยายเหตุการณ์ กิริยาอาการ และความรู้สึกของตัวละคร ตลอดจนใช้ในการดำเนินเรื่อง ซึ่งส่วนนี้เองที่ทำให้บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการมีรำไ้แทรกอยู่แทบทุกเรื่อง

ก. การจบเรื่อง

เมื่อบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ดำเนินมาถึงจุดคลี่คลายแล้ว (บทละครบางเรื่องจุดคลี่คลายที่บั้นปลายสุดของอดีต) หลวงวิจิตรวาทการ มักจะจบเรื่องด้วยคำพูดปลุกใจของตัวละคร ดังเช่น บทละครเรื่อง นเรศวรประกาศอิสรภาพ เมื่อทหารไทยกวาดต้อนเชลยพม่ามาอยู่ข้ามแม่น้ำสะโตงเรียบร้อยแล้ว บทละครก็จบลงด้วยพระราชดำรัสของสมเด็จพระนเรศวร ปลุกใจทหารและพลเมืองทั้งหลายให้รักชาติ หรือ บทละครเรื่อง เลือกสุพรรณ เมื่อคนไทยถูกปืนใหญ่ของพม่าตายหมดแล้ว วิญญาณของ-

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, "พระเจ้ากรุงธน", เรื่องเดิม, หน้า 96.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

³ การรำในละครของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นการรำที่ผสมผสานท่ารำและท่าทางตามธรรมชาติ มีไ้รำอย่างละครรำ.

มั่งรายก็ถูกขโมยมาผูกปมปลุกใจให้ไทยและพม่ารักใคร่กลมเกลียวกัน ซึ่งการจบบริธีนี้ "เป็นวิธี
การสอนแบบคนโบราณ แบบพุทธศาสนา เรียกว่าสรูป คือกลัวว่าคนจะจำไม่ได้ ไม่เก็บไป
ก็เอามาสรูปใหม่อีก เป็นการสอนอย่างไทยโบราณ คือสอนเสร็จแล้วก็ทวน"¹

บทละครประวัติศาสตร์บางเรื่องนอกจากจะจบลงด้วยคำพูดปลุกใจแล้ว ยังติด-
ตามด้วยเพลงปลุกใจอีกด้วย ดังเช่น บทละครประวัติศาสตร์เรื่อง ราชมนู เมื่อพระราชมนู
ผูกปลุกใจให้รักชาติแล้ว บทละครก็จบลงด้วยเพลงรักเมืองไทย บทละครเรื่อง พระเจ้ากรุงธน
เรื่องจบลงในพระราชพิธีศพของพระเจ้ากรุงธน เมื่อทูลเล็กซึ่งเป็นเจ้าจอมพุดถึงพระเกียรติคุณ
ของพระเจ้ากรุงธน และผูกปลุกใจให้คนไทยและคนจีนสามัคคีกันแล้ว บทละครก็จบลงด้วยเพลง
"ไทยจีนสามัคคี" ส่วนในบทละครเรื่อง ศึกกลางน้ำ นั้น ในวันงานพิธีแต่งงานระหว่างสุคติ
กับเนือง และนอมกับลูกสาวกบตี นอมโตผูกปลุกใจให้คนไทยสามัคคีกันในการป้องกัน
แหลมทอง บทละครก็จบลงด้วยเพลง "แหลมทอง" และในบทละครเรื่อง น่านเจ้า
เมื่อถึงแกวตายแล้ว เจ้าชายโตผูกปลุกใจให้คนไทยเดินทางกันต่อไปให้ถึงแหลมทอง
ตามความปรารถนาของแกว บทละครก็จบลงด้วยเพลงวิญญานแกว และเพลงเดิน เป็นต้น

บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ บางเรื่องจบลงด้วยเพลง เช่น
บทละครเรื่อง เจ้าหญิงแสนหวี เมื่อวิญญานของเจ้าหญิงแสนหวี ลงมารับวิญญานของเจ้าชาย-
เขมรรู้แล้ว บทละครก็จบลงด้วยเพลง "วิญญานแสนหวี" บทละครเรื่อง เบญจเพศ เมื่อ
เจ้าหญิงยุพดีสิ้นพระชนม์แล้ว พวกสมิงทองก็เร่งสร้างเมืองและเจดีย์เพื่ออรอรับวิญญานของ
เจ้าหญิง บทละครก็จบลงด้วยเพลง "ความดี" บทละครเรื่อง ครุฑดำ ในงานพิธีศพ
หลวงไกรพิชิต เจ้าหน้าท้ออันพระบรมราชโองการของสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งโปรดเกล้าฯ
ให้เลื่อนฐานันดรศักดิ์หลวงไกรพิชิตเป็น พระยาเพชรรัตนสงครามภักดีพิริยาพาหะ ตลอดจน
พวกครุฑดำทุกคนก็ได้บรรดาศักดิ์ต่าง ๆ กัน บทละครก็จบลงด้วยเพลง "ครุฑดำ" ส่วนบท-
ละครเรื่อง อานภาพพูนรามคำแหง เมื่อสามศรรวมนครศรีธรรมราชเข้ากับอาณาจักรไทย
ได้สำเร็จ พอขุนรามคำแหงโปรดฯ ให้ส่งทูตไปเจริญไมตรีกับลังกา และขอพระพุทธรูปสิ่งศักดิ์

¹ สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ จันทรประภา, 10 กรกฎาคม 2523.

มาเป็นที่เคารพบูชาในสุโขทัย จากสุดท้ายเป็นพิธีต้อนรับพระพุทธลีหังค์ เมื่อพ่อขุนราม-
คำแหง เจ้านคร และพ่อเมืองเพชรบุรี ไปอัญเชิญพระพุทธลีหังค์มาวางบนแท่น บทละคร
ก็จบลงด้วยเพลง"ยธัญฐาน" และเพลงต้นตระกูลไทย" และบทละครเรื่อง อานภาพแหง-
ความเสี้ยสละ ก็เช่นกัน เมื่อขุนฟ้าโตแต่งงานกับจามรี บทละครก็จบลงด้วยเพลง
"พุทธบูชา" เป็นต้น

นอกจากบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จะจบลงด้วยคำพูด-
ปลุกใจ จบลงด้วยเพลง หรือจบลงด้วยทั้งคำพูดปลุกใจและเพลงปลุกใจแล้ว ยังมี
บทละครบางเรื่องเมื่อเนื้อเรื่องจบไปแล้ว ละครก็จบไปเฉย ๆ เช่น บทละครเรื่อง
ราชธิดาพระร่วง พ่อขุนผาเมือง ตายดาบหน้า สี่ทราขเดโช และอานภาพแหงความรัก
เป็นต้น

ตามความคิดของผู้เขียน ลักษณะการจบของบทละครประวัติศาสตร์ของหลวง-
วิจิตรวาทการ ที่จบลงอย่างสวยงามที่สุด ก็คือการจบลงด้วยเพลง เพราะทำให้คนดูไม่รู้สึกรู้
ว่าหลวงวิจิตรวาทการ พยายามยัดเยียดคำพูดปลุกใจให้มากเกินไป ดังที่ท่านให้ตัวละคร
หรือวิญญานของตัวละครมาพูดปลุกใจคนดูหลังจากที่เรื่องคลี่คลายจบลงไปแล้ว ซึ่งในช่วง
เวลานั้นคนดูหมดความสนใจที่จะติดตามฟังคำพูดยาว ๆ ของตัวละครแล้ว ทำให้คนดูเกิด
ความเบื่อหน่ายได้ และการจบลงด้วยเพลง ก็ทำให้รู้สึกว่าการจบไม่ได้จบลงอย่างหวน ๆ
โดยเฉพาะละครที่จบลงด้วยโคลนาฏกรรม เช่น บทละครเรื่อง พ่อขุนผาเมือง และ -
ตายดาบหน้า เป็นต้น เมื่อตัวละครเอกตายแล้ว ละครก็จบไปเฉย ๆ ทำให้คนดูปรับอารมณ์
ไม่ทัน ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า การจบเรื่องด้วยเพลงที่สอดคล้องกับบรรยากาศในเรื่อง
จึงน่าจะเป็นกลวิธีที่มีศิลปะที่สุด และทำให้คนดูเกิดความประทับใจ แต่เมื่อหลวงวิจิตร-
วาทการ มีเจตนารมณ์ที่จะปลุกเร้าความรักชาติ กระตุ้นเตือนความคิดเกี่ยวกับความรักชาติ
ทุกวิถีทางมากกว่าคำนึงถึงสุนทรีย์ภาพแล้ว การจบเรื่องโดยคำพูดปลุกใจของตัวละครแล้ว
ติดตามด้วยเพลงปลุกใจ ก็สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของผู้แต่งมากกว่าลักษณะอื่น

2) การดึงดูดความสนใจและให้ความบันเทิงแก่คนดู

เมื่อหลวงวิจิตรวาทการ ต้องการให้ละครเป็นพาหะในการนำความคิดเกี่ยวกับ
"ลัทธิชาตินิยม" ไปสู่ประชาชน หลวงวิจิตรจึงต้องใช้กลวิธีแต่งละครที่ให้ความสำเร็จ-

อารมณ์แก่ผู้และต้องพยายามดึงดูดความสนใจของประชาชนส่วนใหญ่ให้มากที่สุด กลวิธีในการหาสิ่งแปลกใหม่มาเสนอแก่ประชาชนก็เป็นวิธีการที่ดึงดูดความสนใจของประชาชนได้วิธีหนึ่ง ดังนั้น หลวงวิจิตรวาทการ จึงริเริ่มในการใช้เพลงไทยเดิมผสมกับเพลงไทยสากลในบทละคร ของท่านซึ่งเป็นของแปลกใหม่ในสมัยนั้น นอกจากนั้น หลวงวิจิตรวาทการ ยังบรรจุการแสดงหลาย ๆ อย่างประกอบในละคร เพื่อให้ความบันเทิงแก่คนดูด้วย ซึ่งผู้เขียนจะได้ศึกษาในรายละเอียด ดังนี้คือ

ก. การริเริ่มใช้เพลงไทยเดิมผสมผสานกับเพลงไทยสากลในบทละคร
ประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ

บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ในระยะแรก ๆ คือ นเรศวร ประกาศอิสรภาพ และ ราชธิดาพระร่วง ซึ่งแต่งใน พ.ศ. 2477 หลวงวิจิตรวาทการ ใช้แต่เพลงไทยเดิมประกอบในละครของท่านเพียงอย่างเดียว เพลงไทยเดิมที่ใช้ประกอบนั้นมีทั้งเพลงปลุกใจ เช่น เพลงกราวนอก ในบทละครเรื่อง นเรศวรประกาศอิสรภาพ เพลงที่ใช้บรรยายเหตุการณ์ในเรื่องในบทละครเรื่อง ราชธิดาพระร่วง เช่น ใช้เพลงขาดเลบรรยายถึงมะกะโทและราชธิดาขณะเดินทาง ใช้เพลงประสาททอง บรรยายถึงพระร่วงที่ทรงติดตามมา นอกจากนั้น ยังมีเพลงที่ตัวละครร้อง เช่น เพลงลมพัดชายเขาซึ่งราชธิดาร้องกล่าวถึงพระร่วง และ เพลงมอญเฒ่าเจ้าซึ่งมะกะโทร้องกล่าวถึงพระร่วง เป็นต้น เพลงไทยเดิมเหล่านี้ หลวงวิจิตรวาทการแต่งตนเอง แต่อาจารย์มนตรี ตราโมท เป็นผู้บรรจุกำเองให้เข้ากับบรรยากาศในเรื่อง

บทละครประวัติศาสตร์ในสมัยต่อมาคือ ตั้งแต่บทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ ซึ่งแต่งใน พ.ศ. 2479 เป็นต้นมา หลวงวิจิตรวาทการ ได้นำเพลงไทยสากลเข้ามาใช้ประกอบในบทละครผสมกับเพลงไทยเดิม ซึ่งเป็นของแปลกใหม่ ไม่มีใครเคยทำมาก่อน บทละครประวัติศาสตร์ที่แต่งตั้งแต่ พ.ศ. 2479 จนถึง พ.ศ. 2499 จึงมีเพลงไทยสากลบรรจุทุกเรื่อง แม้แต่บทละครเรื่อง พอลุนดาเมือง ซึ่งแต่งเป็นร้อยกรองทั้งเรื่อง ก็ยังมีเพลงไทยสากลแทรกอยู่ด้วย การใช้เพลงไทยเดิมและเพลงไทยสากลผสมกันนี้ มีใ้ตีความหมายว่าใช้ดนตรีไทยเดิมและสากลบรรเลงร่วมกัน หรือผสมกัน แต่เพลงไหนเหมาะกับดนตรีอะไรก็ใช้ดนตรีประเภทนั้น ดังนั้นผู้แต่งจึงมีกลวิธีในการใช้เพลงดังนี้คือ

(1) การใช้เพลงไทยเดิม ใช้ในลักษณะต่าง ๆ คือ

- ใช้ดนตรีไทย เช่น ปี่พาทย์ และระโหรี ทำเพลงต่าง ๆ ประกอบ
ท้องเรื่อง (background) บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ส่วนมาก
ใช้ดนตรีไทยประกอบประกอบท้องเรื่อง แต่บทละครบางเรื่องไม่มีการร้องเพลงไทยเดิม
แต่อย่างน้อยก็มีดนตรีไทยประกอบ สร้างบรรยากาศให้ท้องเรื่อง เช่น บทละครเรื่อง
ครุฑดำ และ ตายดาบหน้า ส่วนบทละครยุค "อาณาจักร" ซึ่งแต่งตั้งแต่ พ.ศ. 2497 -
2499 แม้ว่าผู้แต่งตั้งใจจะให้บรรจเพลงไทยเดิม แต่เวลาแสดงละครต้องใช้ดนตรีสากล
เล่นเพลงไทยเดิม ทั้งนี้เพราะ จอมพล.พิบูลสงคราม ไม่ชอบดนตรีไทย จึงมีคำสั่งให้
ใช้ดนตรีสากลแทน นายมนตรี ตราโมท ได้ชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

เรื่อง อาณาจักรพยุพราช หลวงวิจิตรฯ ต้องการให้ดนตรีไทย
และสากลตามแบบของท่าน ฉะนั้นบรรจุดนตรีไทยตามที่เคยเล่นกันมา พอ
จอมพล.ไม่เอาดนตรีไทยขึ้นมา ไอเพลงเหล่านั้นทำเป็นคนตรีสากล เลย
ไม่ตีเลย เคอะเขินพิกล เรื่องอาณาจักรต่าง ๆ ไม่มีดนตรีไทยเลย เอา-
ดนตรีสากลทั้งหมด เรื่องหลัง ๆ ยังสนิทกว่า เพราะรู้แล้วว่าไม่มีดนตรีไทย
ถึงจะเป็นเพลงไทยก็หาเพลงที่คนตรีสากลพอจะทำไต่ หาของเล่นเป็นคนตรี
สากล เช่นเรื่องอาณาจักรแห่งความเสียสละ ตอนมีระบำนก¹

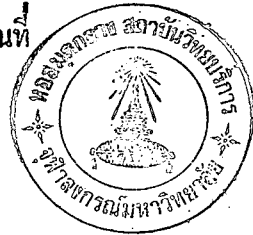
- นอกจากใช้เพลงไทยเดิมประกอบประกอบท้องเรื่องแล้ว ยังใช้เพลง
ไทยเดิมประกอบการรำและระบำต่าง ๆ เช่น ใช้เพลงมาพวกเรา ประกอบการรำฉบับไฟ
ในบทละครเรื่องราชมนู ใช้เพลงมอญ เพลงมอญทะเลและเพลงมอญเรียงประกอบการรำของชาว-
เมืองในบทละครเรื่องเขมรเพศ ใช้เพลงเขมรเหลือง เขมรเร็วประกอบการรำของสาวชาววัง
ในบทละครเรื่องอาณาจักรแห่งความรัก และใช้เพลงกราวกลางประกอบระบำของชาวบ้านในบท-
ละครเรื่องศึกกลาง เป็นต้น
- นอกจากนั้นก็ใช้เพลงไทยเดิมให้ตัวละครร้องเพื่อบรรยายเหตุการณ์
และบอกความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร เช่น มังรายร้องเพลงพม่าเห่ ในบทละครเรื่อง
เลือดสุพรรณ และเจ้าหญิงแสนหวี ร้องเพลงแสนหวี² ในบทละครเรื่องเจ้าหญิงแสนหวี เป็นต้น

¹ สัมภาษณ์ นายมนตรี ตราโมท, 28 มกราคม 2523.

² เพลงแสนหวีในบทละครเรื่องเจ้าหญิงแสนหวี เป็นเพลงไทยเดิมใช้ดนตรีไทย
คือ ปี่พาทย์

- การใช้เพลงไทยเดิมให้ตัวละครร้องโต้ตอบกันมีน้อยมาก เช่น ในบทละครเรื่อง เบญจเพศ มีเพลง "มอญคู่ดาว" ซึ่งเจ้าหญิงยุพती ร้องคู่กับสมิงทอง เป็นต้น

และการใช้เพลงไทยเดิมอีกลักษณะหนึ่งคือ ใช้เพลงไทยเดิมในการดำเนินเรื่อง ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนที่ว่าด้วยกลวิธีในการดำเนินเรื่องโดยใช้เพลง ดังเช่น ในบทละครเรื่อง อานาภาพพูนรามคำแหง ตอนที่พูนรามคำแหงทรงเลาถึงเหตุการณ์ตอนที่พระองค์ชนช้างกับขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดให้สามศรีฟัง ใช้เพลงไทยใหม่ เพลงตุงตุง เพลงสุโขทัย เพลงช้างประสาธนา และเพลงมหาชัยประกอบ เป็นต้น

การบรรจุเพลงไทยเดิมลงในบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จะสอดคล้องกับบรรยากาศในท้องเรื่องอย่างไรเป็นความสามารถพิเศษของอาจารย์มนตรี ตราโมท ดังนั้น ผู้เขียนจึงศึกษาการใช้เพลงไทยเดิมในบทละครอย่างคร่าว ๆ เพื่อให้เห็นลักษณะของบทละครเท่านั้น

(2) การใช้เพลงสากล ซึ่งเป็นเพลงที่หลวงวิจิตรวาทการแต่งบทและทำนองขึ้นเองนั้น ท่านได้ชี้แจงขั้นตอนในการ "สร้างเพลงใหม่" ซึ่ง "ทุก ๆ เพลงเป็นของข้าพเจ้าเองทั้งเนื้อบทและทำนอง มีวิธีทำดังนี้"

ขั้นที่ 1 เมื่อข้าพเจ้าได้แต่งเนื้อร้อง และคิดทำนองขึ้นตามอัตโนมัติแล้ว ได้เรียกผู้สามารถในการบันทึกโน้ต มาบันทึกทำนองเพลงเป็นตัวโน้ต ตามปฏิบัติในนายสังข์ อัสตฤวาสี ทุนักงานดนตรีสากลฉบับที่ ๓

ขั้นที่ 2 เมื่อบันทึกแล้ว ให้หลวงประดิษฐไพเราะ หรือ นางสาวปิ่น ศิลปบรรเลง ปรับจังหวะและแก๊วให้มีผิดหลักวิชาทางเทคนิคของดุริยางค์ไทย

ขั้นที่ 3 เมื่อผู้ชำนาญทางฝ่ายไทยแก๊วและปรับปรุงเป็นที่พอใจแล้วก็ส่งให้ผู้ชำนาญทางดุริยางค์สากล คือ พระเจนดุริยางค์ ตรวจสอบพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวกับหลักวิชาทางเทคนิคของดุริยางค์สากลและทำโน้ตประสานเสียงดนตรี ซึ่งจะคลอไปกับเสียงร้อง และบรรเลงโดยลำพัง"¹

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า "การสร้างเพลงใหม่" ของหลวงวิจิตรวาทการ ต้องผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ทั้งทางหลักวิชาทางดุริยางค์ไทยและดุริยางค์สากล นอกจากนั้น บางครั้ง

¹หลวงวิจิตรวาทการ, "การสร้างเพลงใหม่", เลือกสรร, หน้า 4.

"ทำนองเพลงนั้นมักนำทำนองเพลงฝรั่งมาดัดแปลง" ¹ เช่น เพลงภาพเธอ ในบทละครเรื่อง อานาภาพพจน์รามคำแหง ดัดแปลงทำนองมาจากเพลงมิลลียองดาราแกง เป็นต้น

การใช้เพลงไทยสากลในบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ

มี 3 ลักษณะ คือ

- เพลงไทยสากลที่ให้ตัวละครร้องโต้ตอบกัน มักเป็นเพลงรัก เช่น เพลงดวงจันทร์ ในบทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ เพลงเพ็ญแข ในบทละครเรื่อง ราชมนู เพลงขวัญใจ ในบทละครเรื่อง ศึกกลาง เพลงความฝัน ในบทละครเรื่อง เจ้าหญิงแสนหวี และ เพลงทนาย ในบทละครเรื่อง น่านเจ้า เป็นต้น

- เพลงไทยสากลที่ให้ตัวละครร้องประกอบการแสดง เนื่อร้องและท่วงทำนองมักสอดคล้องกับบรรยากาศในท้องเรื่อง เช่น เพลงขากเย็น ในบทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ เพลงแดนอีสานในบทละครเรื่อง ราชมนู เพลงจีนไทยสามัคคี ในบทละครเรื่อง พระเจ้ากรุงธน เพลงโยคะมนุษย์ในบทละครเรื่อง มหาเทวี และ เพลงความดี ในบทละครเรื่อง เบญจเพศ เป็นต้น

- เพลงไทยสากลอีกประเภทหนึ่ง คือ เพลงปลุกใจ ซึ่งมักแทรกอยู่ในบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ แทบทุกเรื่อง และเพลงปลุกใจในบทละครบางเรื่องก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บทละครเด่นขึ้น เนื่องจากทั้งเนื้อร้องและทำนองกระตือรือร้น ทำให้จิตใจคนดูตึกตักและกระตุ้นความรู้สึกรักชาติ ประกอบกับ "มีการเชิญชวนให้ร้องเพลงปลุกใจโดยแจกเนื้อเพลง ทำนองก็จำได้ง่าย" ² ดังนั้น ประชาชนคนดูจึงจำได้และนำมาร้องกันทั่วประเทศ เช่น เพลงเลือดสุพรรณ ในบทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ เพลงรักเมืองไทย ในบทละครเรื่อง ราชมนู เพลงต้นเกิดชาวไทย เพลงศึกกลาง และ เพลงเขลมาทอง ในบทละครเรื่อง ศึกกลาง และ เพลงตนตระกุลไทย ในบทละครเรื่อง อานาภาพพจน์รามคำแหง เป็นต้น การบรรจุเพลงปลุกใจนี้ หลวงวิจิตรวาทการ มักจะใช้เพลงปลุกใจหลังจากที่ตัวละครพูดปลุกใจจบแล้ว เป็นการย้ำและกระตุ้นความรู้สึกของคนดูอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น จึง-

¹ สัมภาษณ์ คุณหญิงประภาพรรม วิจิตรวาทการ, 12 กุมภาพันธ์ 2523.

² สัมภาษณ์ คุณหญิงประภาพรรม วิจิตรวาทการ, 12 กุมภาพันธ์ 2523.

กล่าวได้ว่า เพลงปลุกใจให้รักชาติ มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นความรู้สึกรักชาติได้มากพอสมควร เป็นการเสริมแนวคิดสำคัญที่ต้องการปลุกใจให้รักชาติ และการที่ "ชาวไทยร้องเพลงของคุณหลวงวิจิตรวาทการ ทั่วประเทศแสดงให้เห็นฝีมือจากนั้นจนบัดนี้" ¹

ข. การใช้การแสดงประกอบหลาย ๆ อย่างในบทละคร เพื่อเพิ่มความสำเร็จ
อารมณ์แก่ผู้

บทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ มักมีการแสดงต่าง ๆ แทรกอยู่เป็นระยะ ๆ เช่น การร่ำอาวุธ การประลองอาวุธ การพ้อนรำ และระบำต่าง ๆ ประกอบเพลง ตลอดจนมีการแสดงและร้องเพลงสลับฉาก

การที่บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ มีการแสดงประกอบหลายอย่างก็เพื่อ "เอาไวลอคตาคนดู" ² ประกอบกับ "บังเอิญท่านอยู่กรมศิลปากร ท่านมีตัวดูดีมาก ก็ให้เด็กซึ่งมีหลายคนได้แสดงออกบ้าง" ³ ดังเช่น ในบทละครเรื่อง เจ้าหญิงแสนหวี ในงานต้อนรับเจ้าชายเขมรนั้น มีรำประกอบเพลงแสนหวีและมีการประลองฝีมือดาบ และคอนเสิร์ตส่งเจ้าชายที่มีรำประกอบเพลงไทยน้อยไทยใหญ่ หรือในบทละครเรื่อง อาณาจักรรามคำแหง ซึ่งเริ่มต้นด้วยระบำของชาวนาชาวสวนในเพลง "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" เมื่อจบฉากแรกก็มีรำประกอบเพลงเสียงระฆัง และเมื่อเบญจมาศตัดสินใจยอมให้สามศรีไปทำงานเพื่อชาติก็มีเพลงและระบำภาพเธอสลับฉาก ในตอนท้ายเรื่องในพิธีต้อนรับพระพุทธสิหิงค์ ก็มีระบำในเพลงอธิษฐาน เป็นต้น จะเห็นได้ว่า การบรรจุการแสดงต่าง ๆ ในละครนั้น บางครั้งก็กลมกลืนกับเนื้อเรื่อง และดูไม่ขัดเขิน ดังเช่นการแสดงประกอบในบทละครเรื่อง เจ้าหญิงแสนหวี แต่การแสดงบางอย่างนั้นไม่เข้ากับบรรยากาศในท้องเรื่องของบทละครเลย เช่น ระบำเพลง "ภาพเธอ" ซึ่งเนื้อร้องกล่าวถึงภาพเธออันเป็นที่รัก แต่เมื่อเพลงจบผู้แสดงนำภาพเธอออกมาจากอกเสื้อ ภาพเธอนั้นกลับกลายเป็นภาพธงไทย

¹ จันทิมา เสาวนีย์, "ละครไทยยังอยู่ยั่งยืนยง" เอกสิทธิ์ไทย, 1 (4 เมษายน-2520), หน้า 65.

² สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ จันทิมา เสาวนีย์, 10 กรกฎาคม 2523.

³ สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ จันทิมา เสาวนีย์, 10 กรกฎาคม 2523.

ซึ่งไม่เข้ากับบรรยากาศของเรื่องเลย นอกจากนั้น การที่บรรจุการแสดงต่าง ๆ ลง
 ในบทละครมากจนเกินไป หากพิจารณาในแง่วรรณศิลป์แล้ว จะทำให้เนื้อเรื่องขาดเอกภาพ
 (Unity) คือแนวเรื่องจะกระจัดกระจายไป และทำให้รู้สึกวุ่นวายเนื้อเรื่องถูกตัดออกเป็นช่วง ๆ
 ควบคู่การแสดงต่าง ๆ กังนั้อารมณ์ของคนดูที่ติดตามเรื่องจะหยุดชะงักไปเป็นช่วง ๆ -
 ไม่พัฒนาไปจนถึงจุดสุดยอดของอารมณ์ ทำให้คุณค่าทางสุนทรียภาพทยอยลงไป ดังที่ นาย-
 สมภพ จันทระประภา โดกลาวว่า "ถ้าพูดถึงเชิงละครละก็ผิด พอมีสลับฉากออกมา มันเสีย-
 อารมณ์หมด เพราะอะไรต่ออะไรที่มาแทรกทำให้อารมณ์ที่ตามเรื่องมันสะดุดกึก ๆ แต่คนไทย
 ก็ชิน ก็ไม่เป็นไร" ¹ ดังนั้น หากพิจารณาในแง่คนดูที่เป็นสามัญชนทั่ว ๆ ไปแล้ว ก็อาจจะ-
 ดูการแสดงประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ด้วยความบันเทิง ตื่นตาตื่นใจกับเครื่องแต่งกายของผู้-
 แสดงที่สวยงาม และเพลิดเพลินกับเพลงต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมนัก เพราะ
 "คนไทยส่วนมาก เวื่อนักถึงละครแล้ว ของในแง่ความสนุกสนาน คนไทยจึงมีความคิดว่า
 ละครเป็นเรื่องของความสนุกสนาน หลังจากที่เหนื่อยเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานแล้ว" ² ดังนั้น
 การแสดงประกอบต่าง ๆ ในละครจึงอาจเป็นส่วนหนึ่งที่เพิ่มความสนุกสนานแก่คนดู

ส่วนในเรื่องการแสดงสลับฉากนั้น ก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับละครในสมัยนั้น ทั้งนี้
 เนื่องจากเมื่อจะเปลี่ยนฉากจากฉากหนึ่งไปสู่อีกฉากหนึ่ง ต้องใช้เวลานานพอสมควร เพราะ
 ในสมัยนั้นเทคโนโลยียังไม่เจริญ เครื่องทุนแรงยังไม่มี ประกอบกับฉากของละครศิลปากร
 ล้วนเป็นฉากที่มีความวิจิตรงดงาม ดังนั้นในระหว่างที่ใช้เวลาในการเปลี่ยนฉาก จึงต้องมี
 การแสดงต่าง ๆ สลับ เพื่อไม่ให้คนดูรู้สึกวุ่นวายและเกิดความเบื่อหน่าย บท-
 ละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จึงต้องมีกรแสดงสลับฉาก ซึ่งอาจจะเป็นการ
 รำประกอบเพลง หรือผู้แสดงออกมาร้องเพลงไทยสากล เพื่อเป็นการฆ่าเวลาและในขณะ-
 เดียวกันก็ให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้ดูด้วย

¹ สมภพ

สมภพ จันทระประภา, 10 กรกฎาคม-2523.

² สมภพ

เดวิด พุมศิริ, 12 พฤษภาคม 2523.

จากการวิเคราะห์บทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ ในแง่
วรรณศิลป์ ทั้งในด้านประเภทของบทละคร แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร
บทสนทนา ฉาก และกลวิธีในการแต่ง ทำให้เห็นลักษณะเด่นของบทละครประวัติ-
ศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ หลายประการ ดังนี้คือ

1. การนำเนื้อหาประวัติศาสตร์มาแต่งเป็นบทละคร แม้ว่าเนื้อหาทาง-
ประวัติศาสตร์จะเป็นสิ่งสูงใจสำคัญที่ทำให้คนดูสนใจ และเอื้อต่อการปลุกใจให้รักชาติ
แต่บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ที่ยึดเนื้อหาทางประวัติศาสตร์เป็นส่วน
สำคัญจะไม่เป็นที่นิยมนัก เพราะเนื้อเรื่องจะถูกจำกัดโดยเนื้อหาทางประวัติศาสตร์
บทละครประวัติศาสตร์ที่เป็นที่นิยมจะเป็นบทละครที่นำเพียงชื่อบุคคล ชื่อเมือง หรือ
เหตุการณ์บางตอนในประวัติศาสตร์มาผูกเรื่องเป็นละคร โดยใช้จิตวิทยาทำให้คนดู
สะเทือนใจและมักจะจบลงด้วยโศกนาฏกรรม ดังเช่น บทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ
และ เจ้าหญิงเสนาหัว เป็นต้น

2. บทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ มีจุดมุ่งหมายที่จะ
ปลุกใจให้รักชาติ ดังนั้น หลวงวิจิตรวาทการ จึงแต่งบทละครโดยใช้กลวิธีที่ดึงดูด
ความสนใจของประชาชนคนดูให้มากที่สุด โดยนำเสนอในลักษณะที่แปลกใหม่ เช่น
ใช้วิธีการแสดงที่เป็นแบบฉบับของหลวงวิจิตรวาทการเอง มีทั้งรำ ผสมกับท่าทาง
ธรรมชาติ มีทั้งร้องและพูด เพลงที่ใช้ประกอบละครก็มีทั้งเพลงไทยเดิมและเพลง
ไทยสากล ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน นอกจากนั้น ยังมีการแสดงต่าง ๆ ประกอบละคร
หลายอย่าง เช่น ฟ้อนรำและระบำ ประกอบเพลงต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้คนดูสนุก-
สนาน เมื่อบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ มุ่งที่จะดึงดูดความสนใจ
ของประชาชนส่วนใหญ่ และยังมีวัตถุประสงค์ในการปลุกใจให้รักชาติเป็นสำคัญ ดังนั้น
คุณค่าทางวรรณศิลป์จึงด้อยลงไป โดยเฉพาะ "บทละครในยุคหลัง (ยุค 'อาณาจักร'-
ผู้เขียน) มุ่งไปในทางปลุกใจอย่างเดี่ยวจึงเบาไปด้านศิลปะ" ¹ และ "หากคนที่เข้าใจ
การละคร ก็จะไม่เชื่อมั่น" ²

¹ สัมภาษณ์มนตรี ทรายโมท, 28 มกราคม 2523.

² สัมภาษณ์ ชูวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์), 14 กุมภาพันธ์ 2522.

3. ลักษณะเด่นของบทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ อีกประการหนึ่งก็คือ เพลงปลุกใจ เช่น เพลงเลือดสุพรรณ, รักเมืองไทย, ตึกกลาง, ตื่นเถิดชาวไทย, แดงทอง และ ตันตระกุลไทย ฯลฯ เพลงเหล่านี้กระแทกใจและปลุกเร้าใจคนดู "โดยเฉพาะเพลงเลือดสุพรรณ เป็นที่นิยมมาก คนร้องกันได้ทั่วประเทศ" ¹ ดังนั้น เพลงปลุกใจในบทละครประวัติศาสตร์ จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการเด่นขึ้น

4. บทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ มีคำพูดคม ๆ ที่ทำให้นักดูคิดใจและพูดติดปากอยู่มาก เช่น "มาด้วยกัน มาด้วยกัน เลือดสุพรรณ" ในบทละครเรื่อง เลือดสุพรรณ "กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี" ในบทละครเรื่อง นเรศวรประกาศอิสรภาพ และ เรื่อง พระเจ้ากรุงธน หรือ "ตื่นเถิดชาวไทย อยามว์หลับไหลลุ่มหลง" ในบทละครเรื่อง ตึกกลาง เป็นต้น

เมื่อพิจารณาบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ในแง่วรรณศิลป์แล้ว "บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ยังไม่ถึงขั้นที่จะเรียกว่าเป็นงานศิลปะ ซึ่งอาจเป็นเพราะท่านไปตั้งใจมุ่งมั่นในการปลุกใจให้รักชาติมากกว่า" ² ดังนั้น คนบางกลุ่มอาจจะชอบบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ แต่คนบางกลุ่มอาจจะไม่ชอบ ³ แต่ก็ต้องยอมรับความจริงว่า "ละครของคุณหลวงวิจิตรวาทการ ได้ให้ความเพลิดเพลินแก่ประชาชนจำนวนแสนจำนวนล้าน" ⁴ และเคยเป็นที่นิยมในยุคสมัยหนึ่ง แต่บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จะสามารถปลุกใจประชาชนคนดูได้ตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และมีอิทธิพลต่อคนในสังคมมากน้อยเพียงไร ผู้เขียนจะวิเคราะห์ในบทต่อไป.

1-2 สัมภาษณ์ สัจจากรณ์ สิงหนลิน ผู้เชี่ยวชาญทางวรรณศิลป์, 12 มีนาคม 2523.

3 คนกลุ่มที่ไม่ชอบละครของหลวงวิจิตรวาทการ มักเป็น "คนรุ่นเก่าที่มีรสนิยมอย่างหนึ่งและเคยพบเคยเห็นละครมาอย่างหนึ่ง เขาทุนไม่โต ผู้ใหญ่สมัยก่อนเขาเรียกละครหลวงวิจิตรว่าละครกระหูลาปา เป็นละครซึ่งไม่ใช่ละครไทย- กว๊าน ๆ แขน ๆ เป็นคำที่ใช้วากัน ผู้ใหญ่ที่เขาเคยกับอย่างอื่นเขาไม่เห็นดีด้วย เขาไม่เห็นสนุกด้วย เขาก็คอนเอา ดีเอา" - สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ จันทระประภาณ, 10 กรกฎาคม 2523.
 4 ม.ล.ปิ่น มาลากุล, "คำไว้อาลัยของม.ล.ปิ่น มาลากุล", เรื่องเดิม, หน้า 30.